

EDUCATIEF PAKKET

Inhoudsopgave

Dit educatief pakket is gemaakt voor leerkrachten van het **secundair onderwijs**.
Het is bedoeld om een klasbezoek aan het In Flanders Fields Museum en de Westhoek voor te bereiden.

Dit pakket bevat de volgende onderdelen:

- Inhoudsopgave	2
- Toelichting bij het In Flanders Fields Museum	3
Benadering	3
Museumparcours	8
1 <i>chronologisch parcours</i>	17
2 <i>thematisch parcours</i>	20
3 <i>personenparcours</i>	22
4 <i>reflectief parcours</i>	
- Tijdlijn	25
Historisch overzicht	25
Terminologie	50
Kaart Westelijk Front	52
- Een klasbezoek aan het In Flanders Fields Museum: praktisch	53
- Meer dan een museumbezoek	55

Voor opmerkingen en vragen, kunt steeds terecht op dit adres:

Kenniscentrum In Flanders Fields Museum
t.a.v. Ann-Sophie Coene, Wouter Sinaeve en Sien Demasure
Sint-Maartensplein 3
8900 Ieper
telefoon: ++32 57 239 450
fax: ++32 57 239 459
kenniscentrum@leper.be

Toelichting Benadering

Waarom een museum over de Eerste Wereldoorlog?

In een land waar oorlog heeft gewoed, gaat die niet gauw meer voorbij, ook niet als die oorlog inmiddels ruim een eeuw achter ons ligt. Voor elk van de meer dan 600.000 doden die vielen in ons land, voor elk van de ruim 425.000 graven en namen op monumenten en voor de vele honderden andere sporen en relictten in de frontstreek, voor elk van de miljoenen getroffen (fysisch of psychisch gewonden, vluchtelingen en gedeporteerden) bestaat ergens in de wereld een verhaal van verdriet, pijn en beproeving.

De Vredesstad Ieper en het In Flanders Fields Museum bewaren de band met dit oorlogsverleden. Omdat het belangrijk is voor wie vandaag over oorlog en vrede in de wereld wil spreken. Als stad, als streek hebben we een heel lange traditie van weten wat oorlog is. 'Weten' is niet het juiste woord. Voelen? Aanvoelen, omgeven zijn door een aanwezigheid. En een afwezigheid? Het is deel geworden van wie er woont, van wie er is. Maar opdat zo'n *eigenschap* niet verloren zou gaan, ook niet voor wie er op bezoek komt, en er meer dan wie er woont naar op zoek is, moeten we dat weten voor elke nieuwe generatie telkens opnieuw vertellen, opnieuw stofferen met beeld en inhoud.

Het In Flanders Fields Museum

Het museum is gevestigd in de heropgebouwde Lakenhallen van Ieper, een belangrijk symbool van oorlogsleed en van wederopstanding daarna. Het gebouw toont ook binnenin zijn geschiedenis, zijn grandeur en zijn vernietiging en wederopstanding. Het gebouw is onze eerste getuige. De tentoonstelling brengt het historische verhaal van de Eerste Wereldoorlog in de West-Vlaamse frontstreek. Zij vertelt over de inval in België en de eerste maanden van de bewegingsoorlog, over de vier jaar stellingenoorlog in de Westhoek - van het strand van Nieuwpoort tot de Leie in Armentières -, die daarop volgde. En het museum vervolgt over het einde van de oorlog én over de voortdurende herdenking sindsdien, een oorlog die niet overgaat, meer dan een eeuw geleden.

De focus van de scenografie ligt op de menselijke ervaring in de oorlog, op het persoonlijke getuigenis van de oorlogservaring. Omdat dit een grootst mogelijk publiek in contact brengt met dit onderwerp. Oorlog eist zo'n publiek, in de feiten zowel als in de overdenking of de herinnering. Nu de persoonlijke getuigen er zelf niet meer zijn, presenteert het museum het landschap van de oorlog als de grote laatste getuige. Het hedendaagse landschap is zeker een van de laatste tastbare getuigen van de oorlogsgeschiedenis. Tastbaarheid die ontmoeting mogelijk maakt. Daarom wordt in het museumparcours ook een bezoek aan het belfort mogelijk gemaakt. Van daar ziet de bezoeker uit over de stad en de omliggende slagvelden. Beneden, in het museum, werd vooraf in intrigerende palimpsesten van hedendaagse en historische beelden (vanuit de lucht, verticaal, oblique, van op de grond, panoramisch of ingezoomd) het landschap van nu opgeladen met de dramatische inhoud van toen. Het museum is, zo bekeken, niet meer dan een inleiding op een confrontatie met de geschiedenis erbuiten.

Maar het is een doorwrochte inleiding, zo menen we. Er zijn immers nog veel meer getuigen dan het gelaagde landschap. Honderden authentieke objecten roepen de wereld van de oorlog op. Het zijn de voorwerpen van doodslag en bescherming, van domheid en vernuft, van propaganda en zelfbehoud, in vrijwel nieuwe aanblik of zoals ze vandaag nog vanuit de grond naar boven komen, ontsnapt aan een eeuw vergetelheid. En er zijn bovenal de woorden, de verhalen, de gezichten van de mensen die het meemaakten. Ook zij zijn alomtegenwoordig, de begeleiders op de tocht doorheen de oorlog en de oorlogszone. Ook zij worden in een ervaringsgerichte vormgeving gepresenteerd. Levensechte personages staan naast interactieve opstellingen die de hedendaagse bezoeker confronteren met zijn evenmens in de oorlog een eeuw geleden.

Het museum werkt vanuit veel mogelijke gezichtspunten. Het algemene en militair-historische is belangrijk, maar evengoed de relatie met het heden, onze omgang, als mens en als samenleving, met ons verleden en dat van alle andere betrokken landen. Mensen uit vijf continenten en uit meer dan 120 verschillende hedendaagse landen namen deel aan de oorlog in Vlaanderen. Ons publiek is dan ook divers en uiterst internationaal. Aan het einde deint het verhaal van deze oorlog in deze streek dan ook uit naar alle oorlogen sindsdien op alle plekken in de wereld. En Ieper Vredesstad blijkt slechts één van meer dan 5.000 steden ter wereld die zich verenigen tegen oorlog, nu en altijd.

Het museum : tentoonstellingen, kenniscentrum, educatieve werking, cultureel en artistiek programma

Het In Flanders Fields Museum is nog veel meer dan een permanente tentoonstelling en een reeks van tijdelijke tentoonstellingen. Er is een actuele educatieve werking voor scholieren uit binnen- en buitenland, naast ook een cultureel en artistiek programma. Hedendaagse kunstenaars, plastische kunstenaars, maar ook muzikanten en schrijvers krijgen doorlopend een platform. Een bevoorrecht partner is de provincie West-Vlaanderen.

In het kenniscentrum van het museum, dat rechtstreeks aansluit op het museumparcours, kan elke bezoeker nog dieper ingaan op deze dramatische periode uit de wereldgeschiedenis. Individueel kan men er op zoek naar het grote, mondiale achtergrondverhaal, maar evengoed naar de zeer persoonlijke of lokale geschiedenis. Wat is onze connectie met de geschiedenis?

Ook met een klasgroep kan je het kenniscentrum bezoeken. Een introsessie toont het kenniscentrum achter de schermen: welke schenkingen krijgt een museum, hoe worden ze bewaard en aan het publiek getoond? Een unieke kans om je leerlingen de onschatbare waarde van authentieke bronnen mee te geven.

Omdat het wezen van oorlog doorheen de tijd niet verandert, beschouwt het museum het brengen van dit oorlogsverhaal als een universele en eigentijdse vredesboodschap, en dus als een belangrijke maatschappelijke opdracht. Het museum werkt nauw samen met partners die zijn missie delen en werkt binnen het kader van Ieper Vredesstad.

1914-1918

een oorlog ...

- ... minstens 600.000 dodelijke slachtoffers van de Eerste Wereldoorlog in België ...
- ... waarvan minstens 550.000 vielen in de Westhoek ...
- ... daarvan zijn er vandaag nog minstens 300.000 daar begraven ...
- ... en raakten er minstens 200.000 vermist ...
- ... daarnaast vielen meer dan anderhalf miljoen gewonden ...
- ... en sloegen in België alleen minstens anderhalf miljoen mensen op de vlucht voor de oorlog ...
- ... miljoenen mensen uit meer dan 120 hedendaagse landen vochten hier alleen al ...
- ... meer dan 130 grote oorlogen hebben, na het einde van de oorlog die nochtans een einde aan alle oorlogen zou maken, onze geschiedenis bepaald ...

**Met welke recht
zouden wij over deze oorlog
mogen zwijgen?**

Praktisch

Een klasbezoek aan het In Flanders Fields Museum

Het In Flanders Fields Museum is een interactief museum. Dit betekent dat de bezoeker zelf voor een groot stuk bepaalt wat hij of zij te horen en te zien krijgt. Een bezoek aan het museum is een individuele belevenis. Het is voor iedereen anders. Daarnaast maakt het museum veelvuldig gebruik van interactieve toepassingen, film en geluid.

Educatieve begeleiding

Het IFFM kan samen met een educatief begeleider bezocht worden. Hierbij krijgt iedere leerling een toestel met oortjes en via een micro spreekt de begeleider de groep toe. Zo krijgt iedere klas een geïndividualiseerd bezoek. Onze educatieve begeleiders houden halt op een aantal sprekende plekjes in het museum. Hun uitleg is aangepast aan de leeftijdsgroep. Je klasgroep zelf van uitleg voorzien in het museum is niet toegelaten.

We vragen ook uitdrukkelijk om de rust in het museum te respecteren. De museummedewerkers kijken hier nauw op toe.

Audiogids

Je kan de leerlingen het museum laten bezoeken met een audiogids. De basistour voert bezoekers in minder dan een uur doorheen het hele museum. Voorzie nog wat extra tijd zodat de leerlingen ook de filmfragmenten kunnen bekijken.

Voor 31 voorwerpen en thema's is ook een verdiepingstour uitgewerkt. Specialisten uit binnen- en buitenland, alsook de wetenschappelijke medewerkers van het museum geven extra informatie.

Bezoek met audiogids kost €2 extra per persoon.

Werkbladen

De educatieve dienst ontwikkelde eveneens werkbladen die vrij gedownload kunnen worden. Ze zijn [hier](#) te vinden. Deze werkbladen bieden de leerlingen een leidraad bij hun bezoek. Op de werkbladen vind je geen vragen die polsen naar kennis. Dit is een bewuste keuze omdat dergelijke vragen ervoor zorgen dat antwoorden klakkeloos overgepend worden.

Met de werkbladen staan de leerlingen stil bij de museuminhoud en gaan ze zelf aan het reflecteren.

In het educatief pakket zit een ruime beschrijving van de verschillende 'parcours' van het museum. Het lijkt ons aangewezen om de leerlingen voor het museumbezoek kort te brieven zodat ze weten wat ze allemaal kunnen verwachten.

TIP

De beste manier om het museumbezoek met een klas tot een goed eind te brengen is de leerlingen de kans te geven om het museum op eigen houtje te laten ontdekken eventueel met onze audiogids of met een opdracht.

TIP

Indien je een bezoek aan het IFFM reserveert, volstaat het om je reservatiebewijs aan de balie van het museum voor te leggen en kan je als leerkracht je bezoek gratis voorbereiden.

Vooral **praktisch van aard** zijn de volgende zaken:

De toiletten bevinden zich op de gelijkvloerse verdieping van de Lakenhallen, bij het onthaal en aan de uitgang. U kan uw leerlingen hier best op wijzen vooraleer het bezoek aan te vatten.

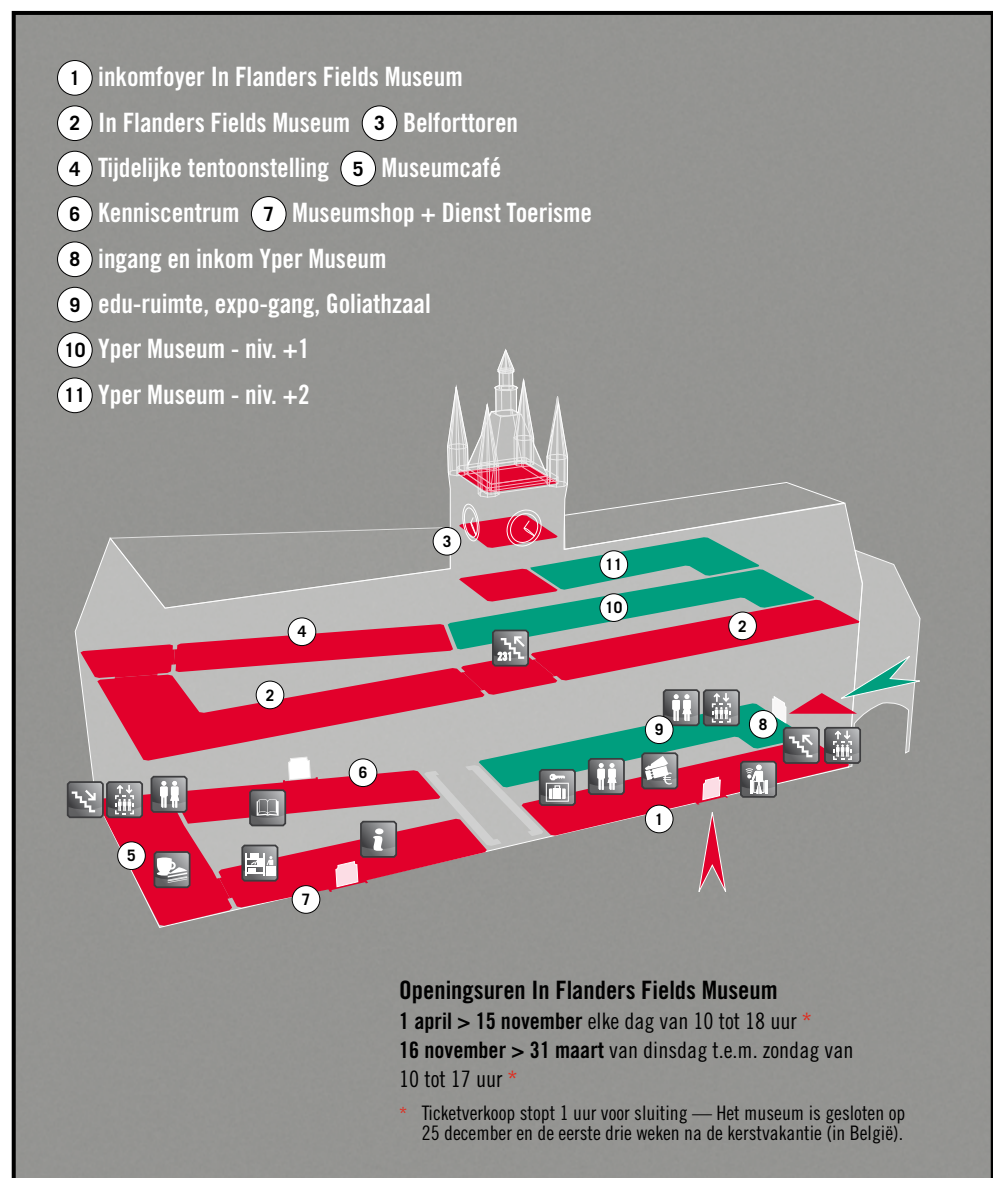
Aan het onthaal bevinden er zich lockers en een af te sluiten groepsvestiaire. Hou er echter rekening mee dat de ingang en de uitgang van het museum zich niet op dezelfde plaats bevinden (*). Indien mogelijk, worden jassen en rugzakken dus best op de bus achtergelaten of gewoon meegenomen in het museum.

*[De reden hiervoor is dat de Ieperse Lakenhallen een beschermd monument is (dat zelfs deel uitmaakt van het UNESCO-werelderfgoed). Een en ander impliceert echter dat er aan de binnenstructuren niet mag gewijzigd worden, waardoor er creatief met de ruimte moet omgesprongen worden.]

De picknick kan, mits reservatie, genuttigd worden in het museumcafé. We bieden plaats aan maximum 50 personen per half uur. Aankoop van consumptie ter plaatse is verplicht.

Wanneer leerlingen schrijfpodrachten uitvoeren, vragen we om de formulieren niet op de tentoonstellingskasten of displays te leggen. Indien nodig kunnen er klemborden aan het onthaal worden gevraagd.

Fotografie zonder flitslicht is toegestaan.

Toelichting

Museumparcours

Poppy-armband

Deze armband geeft elke bezoeker eerst en vooral toegang tot het In Flanders Fields Museum. Ook de taal waarmee je in het museum wenst aangesproken te worden, wordt hierop vooraf geprogrammeerd.

In de legers van de Eerste Wereldoorlog kreeg iedereen een nieuwe, bijkomende identiteit: een nummer dat men altijd meedroeg. Er waren verschillende identiteitsdragers, officiële, in opdracht of eigenhandig gemaakte. Zonder zijn identiteitsdrager was een soldaat in leven strafbaar en als hij sneuvelde wist niemand meer wie hij was. Hij behoorde dan tot de tienduizenden vermisten, zonder gekend graf.

De poppy-armband geeft je voor de duur van het museumbezoek een gelijkaardige extra identiteit. Aan de hand van de armband krijgt elke bezoeker twee ontmoetingen aangeboden met ooggetuigen (zie personenparcours) van weleer. Ze confronteren ons met de evenmens in de oorlog een eeuw geleden. Met de armband kan de bezoeker ook het verhaal achter objecten in de rode thema vitrines oproepen.

Log in (Nr.1)

Bij het betreden van het museum zijn er inlogschermen. Deze zijn hoofdzakelijk bedoeld voor individuen en minder voor schoolgroepen. Het inloggen vergt wat tijd. Die kostbare tijd spenderen leerlingen beter in het museum. Leerkrachten die een verhaal uit een bepaald land of rond een specifiek thema wensen, kunnen dit melden bij de reservatie. Wij gaan graag op zoek naar een verhaal dat aan die wens voldoet. De poppy-armband wordt op voorhand ingesteld en de klas kan onmiddellijk van start gaan met het bezoek. Indien er geen specifieke voorkeur is, krijgen de leerlingen twee willekeurige verhalen te lezen verspreid over 4 ontmoetingskiosken.

Het In Flanders Fields Museum bestaat uit vier parcours:

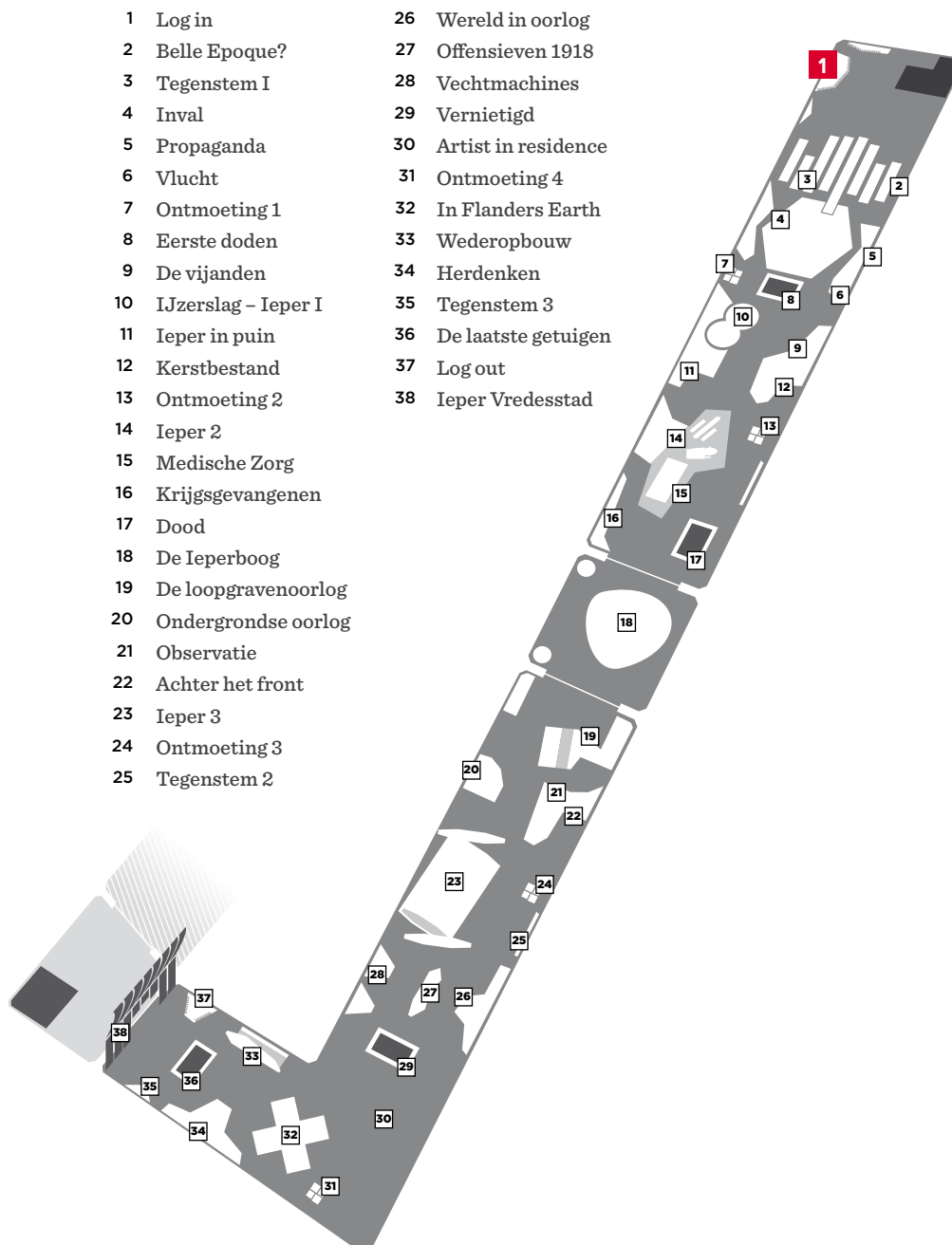
Een chronologisch parcours

Een thematisch parcours

Een persoonlijk parcours.

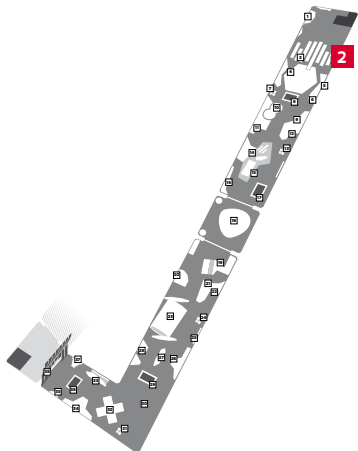
Een reflectief parcours.

Op de volgende pagina's nemen we ze uitgebreid onder de loep.

1 Chronologisch parcours

In verschillende afdelingen wordt het militair- historische verhaal van de Eerste Wereldoorlog gebracht vanaf de vooravond van het conflict. Elke afdeling wordt ingeleid door een viertalig tekstpaneel. Daarop krijg je een schets van waar we ons bevinden en wordt het kader verduidelijkt.

Belle Epoque? – 1900-1914 (Nr. 2)

In de jaren voor de Eerste Wereldoorlog werd de geïndustrialiseerde wereld steeds welvarender. Er heerste een bijna euforisch gevoel van Belle Epoque. Aan het begin van de permanente tentoonstelling weerspiegelt een enorme videoprojectie dat gevoel. Maar aan de achterzijde van de geprojecteerde wand volgt de keerzijde van het verhaal – een Belle Epoque in duigen. Alles staat in het teken van het vaderland, tot het spel en de opvoeding van de kinderen toe. Om hun eigen posities in de wereld te kunnen verstevigen, gingen de grote mogendheden militaire bondgenootschappen aan. Allerlei vaasjes, kaartjes en andere memorabilia moesten die bondgenootschappen onderstrepen. En wie macht wilde moest macht kunnen tonen, daarom werkten de grootmachten aan hun leger. Alle koloniale mogendheden dienden onafgebroken troepen in te zetten voor het verwerven en behouden van de overzeese gebieden. Zowel in Azië als in Afrika werd vele jaren bloedig strijd geleverd. Tegen 1914 kleurden de legers van de Europese machten heel bont. Door de groeiende welvaart gingen de lagere klassen in de maatschappij erop vooruit. Toch bleef er een grote kloof bestaan tussen het fabrieksproletariaat en de middenklasse. De gewone soldaat nam veelal dienst om economische redenen. Hij was het “kanonnenvlees”. Alleen als het oorlog werd, werd de soldaat ineens de held van het vaderland.

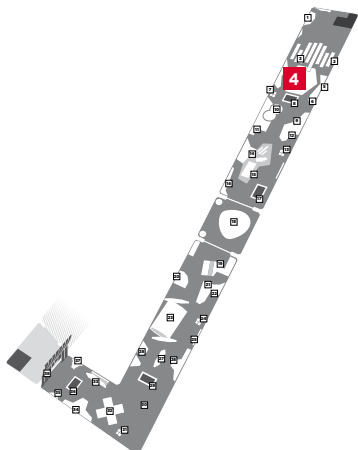
De inval – 4/8/1914 (Nr. 4)

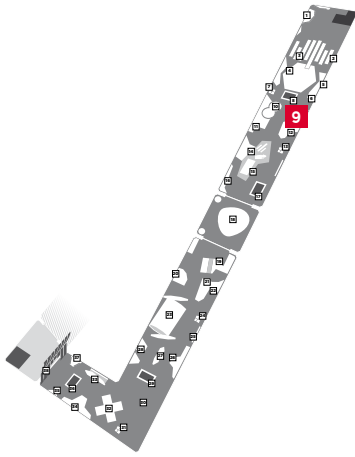
Bij de oorlogsverklaringen begin augustus 1914 hield België vast aan zijn neutraliteit. Daarop vielen drie Duitse legers op 4 augustus het land binnen. Op de grond toont een grote kaart de inval van Luik tot de Marne en Vlaanderen. Net als die Duitse legers stap je België binnen. Op de kaart staan plaatsen gemarkeerd waar er in de eerste oorlogsweken hevig strijd werd geleverd of terreur gepleegd. Bij bepaalde plaatsen (vb: Dinant, Leuven, Antwerpen,...) staan schermen opgesteld die beelden en krantenknipsels tonen van die gebeurtenissen.

Hoewel het Belgisch leger geen maat was voor de Duitse legers, werd er toch stevig verdedigd en af en toe succes geboekt (cfr. Halen).

De fortengordels rond Luik, Namen en Antwerpen waren modern maar toch niet tegen het zwaarste artillerievuur bestand. De Duitsers lieten een spoor van vernieling in ons land achter. Elke vertraging in de Duitse opmars werd brutaal verhaald op de burgerbevolking.

In het museum wordt deze uitbarsting van extreem geweld tegen ongewapende burgers in 1914 gesymboliseerd in een lans van een Uhlán. Naast die lans loopt de lijst van plaatsen in België waar tijdens de eerste oorlogsmaanden door terreur telkens meer dan 10 burgerdoden vielen en/of meer dan 100 huizen in brand werden gestoken.

De vijanden – 10/1914 -10/1918 (De Grote Oorlog in de Westhoek) (Nr. 9)

Na de val van Antwerpen (7-10 oktober 1914) kwam de oorlog naar de Westhoek. Zowel het Belgische leger, de te hulp gesnelde Britse en Franse troepen konden ontkomen en trokken naar het uiterste westen van België. De bewegingsoorlog liep hier finaal vast. Het laatste gat in de aaneengesloten frontlijn van de Zwitserse grens tot de Noordzee werd gedicht. De posities veranderden niet meer fundamenteel tot aan het Bevrijdingsoffensief dat startte op 28 september 1918.

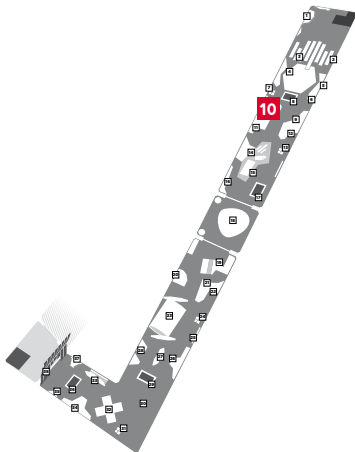
13 oktober 1914.

In den morgen rond 7 ½ kwamen hier 12 duitsche soldaten die wat stilhielden en dan vertrokken. Een half uur nadien kwamen hier 3 automitrailleurs. "Weerom duitschen" zei het volk. Maar 't waren belgen en engelschen. Alle wezens gingen open! (...) In de namiddag passeeren langs 't Hallebast 150 fransche soldaten en alzoo zijn dien dag in Dickebusch 4 soorten soldaten te ziene geweest.

Achiel Van Wallegem, Dikkebus

Als geesten hangen ze in een vitrine.

Een kleurrijk, bont gezelschap uniformen totaal niet voorzien op een patstelling die 4 jaar zou duren.

IJzerslag – Eerste slag bij Ieper (Nr. 10)

Vanaf 16 oktober stelde het Belgische leger zich aan de IJzer op om het Duitse Vierde Leger op te vangen. De verdediging was moeizaam ondanks Franse hulp. Vanaf 25 oktober trokken de verdedigers zich terug achter de spoorwegdijk Diksmuide – Nieuwpoort.

Vanuit Nieuwpoort werd de polder links van de IJzer succesvol onder water gezet (27-29 oktober). Bij Ramskapelle werd de laatste Duitse doorbraakpoging afgeslagen.

Diksmuide werd nog tot 10 november verdedigd. Twee grote watervlaktes scheidde daarna de legers.

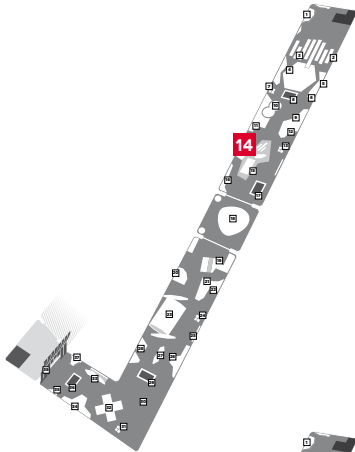
In het zuiden was vanaf begin oktober al veel Franse en Britse cavalerie aanwezig. Anderhalve maand voerden ze bloedig strijd met twee Duitse legers. Bij Langemark werden op 22 oktober en de daaropvolgende dagen 3000 jonge Duitse rekruten de dood ingejaagd en deze *Kindermord bei Ypern* werd vervolgens een Duitse mythe van offerbereidheid. Op 22 november 1914 werd Ieper in brand geschoten. Aan het einde waren twee frontbogen gevormd, rondom Ieper en Armentières.

Een geanimeerde strategische overzichtskaart van het gebied, tussen de Noordzee en de Leie legt de inundatie en het stilvallen van de frontlijn tussen 4 oktober en 22 november 1914 uit. Het IJzerpanorama krijgt met de olieverfstudies van Alfred Bastien ook een menselijk artistieke indruk.

Met de IJzerslag en de Eerste Slag bij Ieper was de patstelling op het westelijk front compleet. Van de Belgische kust tot aan de Zwitserse grens, over 800 kilometer, begonnen beide kampen zich in te graven. Een spade werd even waardevol als een geweer.

De oorlog was niet voorbij met Kerstmis, zoals sommigen hadden gezegd. Blootgesteld aan het winterse weer en in de primitieve loopgraven voelden de mannen zich vaak meer verbonden met de vijand aan de

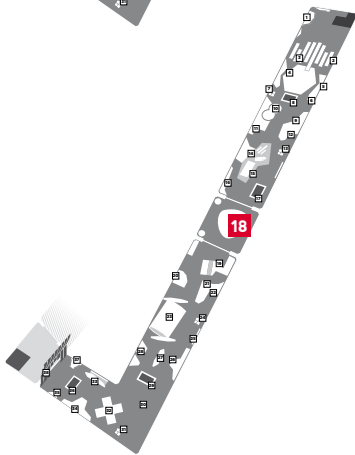
overkant, dan met hen die het thuis relatief goed hadden. De kerstgeschenken die men in elk leger liet uitdelen veranderden daar weinig aan. Zo ontstonden spontaan de kerstbestanden: op talrijke plaatsen langs het front stopten de soldaten en officieren tijdelijk met vechten. In het personenparcours wordt dit verhaal erg concreet.

Tweede slag bij Ieper – 22/4/1915 – 24/5/1915 (Nr. 14)

De industriële oorlog was moordend voor alle deelnemers. De enorme vuurkracht van de artillerie en de dodelijke kogelregens van mitrailleurs maakten slachtoffers op zeer grote schaal. Symbool daarvan is het schroot dat de aarde in deze streek nu nog steeds ophoest. Toch konden deze eerste massavernietigingswapens de ontstane patstelling van de loopgravenoorlog niet opheffen.

De militairen zouden de hele oorlog naar nieuwe wapens voor de doorbraak zoeken. Ze werden daarbij gesteund door wetenschappers zoals de Duitse chemicus Fritz Haber (zie icoonpersonages) die vanaf 1915 grootschalige aanvallen met gas mogelijk maakte. Na de eerste verontwaardiging over de inzet van strijdgassen, werd het ook snel gemeengoed bij de geallieerden. Naast de evolutie in het gebruik van het gas, was er ook de evolutie in het zoeken naar bescherming tegen dit wapen. De fluo groene kleur van de vitrine weerspiegelt de kleur van het eerste gas, chloor, dat hier werd gebruikt. In onze [VLOG](#) over gifgas vertellen we meer over het gebruik van dit lugubere wapen.

De Ieperboog (Nr. 18)

De Belfortoren kan, mits reservatie, bezocht worden (€2 extra per persoon). 231 trappen leiden je naar boven alwaar je 'de Ieperboog zoals die er nu bijligt' kan bewonderen. Tijdens de beklimming van de toren wordt 'het Belfort' geduid: als symbool van de Middeleeuwse stad / als symbool tijdens WOI / tijdens de wederopbouw / het verhaal van de Kattenworp. Ook de geschiedenis van de beiaard en de beiaard als instrument van herdenking komen aan bod. Nieuwsgierig? Neem [hier](#) al eens een kijkje.

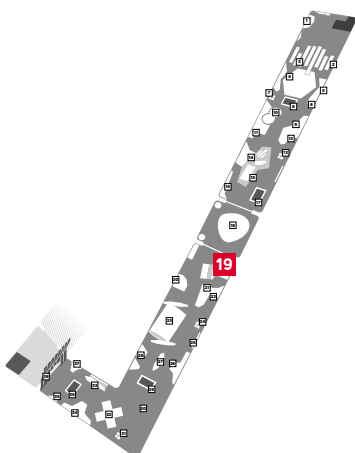
In het museum zelf hangt op die plek een zeppelin waarin een film getoond wordt. In "Het Landschap van de Ieperboog" kijken we naar het landschap van nu maar zoeken daarin de sporen van toen. Zo brengt dit landschap ons met veel detail bij de mensen van toen. De film toont de spoorzoekers, archeologen en observatoren vanuit de lucht, maar ook mensen die hier wonen en de oorlog 'thuis' ontdekken.

Let wel:
om veiligheidsredenen mag er per half uur slechts 1 groep van max 20 personen naar boven en 10 individuele mensen. Wie zeker wil zijn van een bezoek aan de Belfortoren, reserveert het bezoek best ruim op tijd.

De loopgravenoorlog 1914 – 1918 (Nr. 19)

Het leven van de infanteriesoldaat van de Eerste Wereldoorlog bestond uit een eindeloze opeenvolging van periodes aan en achter het front. In de frontlijn mocht je niet gezien worden en probeerde je enigszins beschermt te zijn tegen de omstandigheden. Als er geen zware beschietingen kwamen, de scherpschutters je niet in het vizier kregen, het weer er niet voor zorgde dat je in het water diende te staan of te slapen, de bevoorrading min of meer lukte en het ongedierte vervolgens niet met je kostje aan de haal ging, was er nog altijd kans dat je 's nachts op patrouille moest, of in een raid in het niemandsland betrokken raakte. Op andere momenten was het leven aan het front saai.

In het museum komt elk aspect aan de hand van authentieke objecten aan bod:

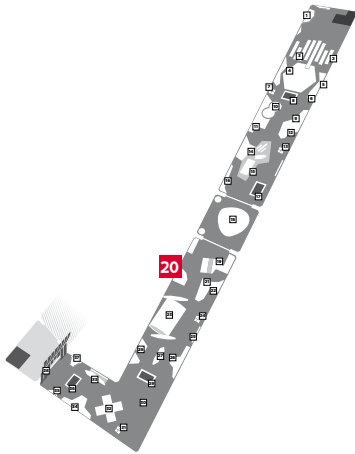
De wapens van de loopgraven: Naast de hand- en geweergrenaten en mitrailleurs zorgden vooral de loopgraafmortieren voor talloze slachtoffers. Met dit wapentuig kon je zware projectielen, over een korte afstand, recht in de vijandelijke loopgraaf schieten. Ook de vlammenwerper, waarbij leper opnieuw de primeur had (30 juli 1915), heeft z'n plaats gekregen.

Raids: 'Om de vechtlust wat aan te wakkeren' werd de raid in het leven geroepen. Het doel was in de vijandelijke lijn te komen, loopgraven te vernietigen en gevangenen te nemen om zo aan informatie te geraken. Dit ging vaak gepaard met een hoge menselijke tol. De wapens van de raid waren niet alleen licht en handzaam maar vooral erg primitief.

Bescherming: Schilden en kurassen moesten bescherming bieden aan hoofd en borst. De tentoongestelde exemplaren lijken zo uit de middeleeuwen geplukt.

De bouw van de loopgraven: Om de schade bij een directe inslag te beperken werden de loopgraven in zigzagvorm aangelegd. Tussen de lijnen werden prikkeldraadversperringen aangelegd. Om de loopgraven zo droog mogelijk te houden werden vanaf 1916 A-frames gebruikt. Dat waren houten elementen in de vorm van een omgekeerde hoofdletter A. Doordat op de bovenste balk loopplanken kwamen te liggen, ontstond er een draineringsruimte waarlangs het overtollig water kon afvloeien.

Het dagelijks leven aan het front: Blootgesteld aan weer en wind verbleven de troepen in greppels die vergeven waren van de ratten. Er was nauwelijks vers water en dus weinig hygiëne en van enige privacy was helemaal geen sprake. Bovenop de fysieke ellende kwam de onzekerheid: altijd loerde het doodsgevaar, want elk moment kon er een granaat inslaan.

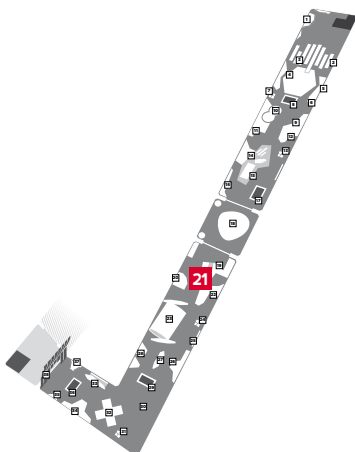
Ondergrondse oorlog 1915-1917 (Nr. 20)

Eind 1914 al besloot men de stellingenoorlog ook als een belegering op te vatten. Daar hoorde de ondermijning van vijandelijke stellingen bij. Tunnels werden vanuit de eigen lijn naar die van de vijand gegraven en mijnladingen tot ontploffing gebracht, al dan niet gevolgd door een bovengrondse aanval. Een Duitse prefabtunnel en beelden en objecten van de eerste afdeling van de diggers (een groep amateur-archeologen) in de ondergrondse dug-out (Yorkshire trench and dug-out) in de industriezone van leper maken dit verhaal concreet.

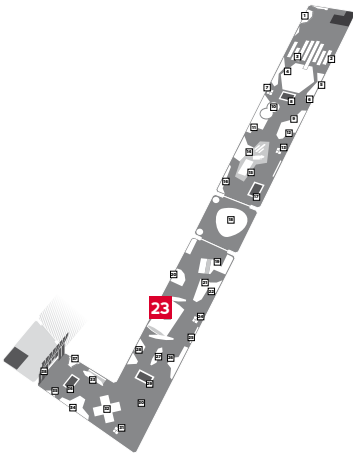

Observatie (Nr. 21)

In een oorlog is observatie van cruciaal belang. Vanuit de loopgraven kon echter alleen het niemandsland en de vijandelijke eerste lijn bespied worden. Een breder perspectief boden observatieposten en kabelballons iets verder van de frontlijn. Maar het was alleen vanuit vliegtuigen dat men een goed overzicht op de situatie kreeg. Fotografie was daarbij een essentieel hulpmiddel. Het niemandsland en de frontlijnen werden vastgelegd in reeksen panoramafoto's. Verticale luchtfoto's lieten toe de situatie aan en achter het front dag aan dag te volgen en de loopgravenkaarten bij te werken. *Oblique* luchtfoto's, onder een schuine hoek genomen vanuit vliegtuigen of ballons, boden extra dieptezicht. In een toepassing kan je

aan de hand van vijf panorama's zelf inzoomen op details. Zo kan de bezoeker zich hierin verdiepen en een idee krijgen wat de instrumenten van observatie en communicatie toen waren. Hoewel in 1914 elk leger over vliegtuigen beschikte, werden deze aanvankelijk alleen ingezet voor observatie. Naarmate de oorlog vorderde werd het vliegtuig aldoor belangrijker als aanvalswapen en het aantal vliegtuigen nam enorm toe: van enkele tientallen in 1914 tot vele duizenden eind 1918.

Derde Slag bij Ieper 31/07/1917-10/11/1917 (Nr. 23)

De Britse bevelhebber Sir Douglas Haig besloot na het falen van het Franse leger in de lente van 1917 bij Chemin des Dames, vanuit de Ieperboog een doorbraakpoging naar de kust te ondernemen. Hij zette een nooit gezien arsenaal van artilleriestukken en drie kwart miljoen troepen uit het hele Imperium in, maar de mislukking wenkte snel. Het bloedig offensief liep 100 dagen lang over een door beschieting en regen vaak onbegaanbaar terrein. De terreinwinst? Een fuik die Passendale heette, een doel dat volgens het plan al na 72 uur na aanvang had moeten vallen en vijf maand later weer werd ontruimd.

Omdat er andere musea zijn waar het militaire verloop van de Derde Slag aan bod komt, hebben we ervoor geopteerd om 'het minder gekende verhaal' te brengen: 'The Backwash of War' (het kielzog van de oorlog), zoals verpleegster Ellen La Motte het noemt.

Het gedicht "Memory, let it all slip" van Ivor Gurney leidt je naar een videoruimte waar neurochirurg Harvey Cushing en de verpleegsters Enid Bagnold en Ellen La Motte hun versie van de oorlog brengen (zie personenparcours).

Ivor Gurney:

Bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog gaf hij zich vrijwillig aan als private bij het Gloucester Regiment. Door zijn slechte ogen werd hij afgekeurd. In 1915 liet hij zich nog eens keuren en werd toegewezen bij het de 2nd en 5th Gloucestershire Regiment. In 1916 bevond Ivor zich in Frans-Vlaanderen, de Somme en Arras waar hij gewond geraakte. In 1917 werd hij overgeplaatst naar de Ieperboog en vocht mee tijdens de Derde Slag bij Ieper. In september 1917 werd hij slachtoffer van een Duitse gasaanval (vermoedelijk mosterdgas).

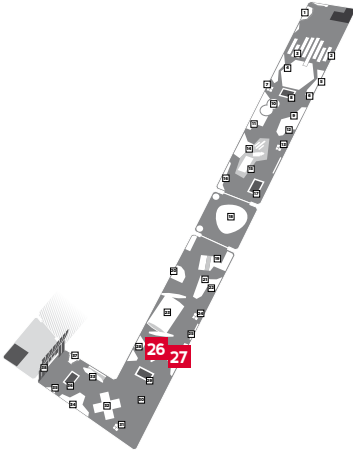
Memory, let all slip

*Memory, let all slip save what is sweet
Of Ypres plains.
Keep only autumn sunlight and the fleet
Clouds after rains.
Blue sky and mellow distance softly blue;
These only hold
Lest I my panged grave shall share with you.
Else dead. Else cold.*

IVOR GURNEY, Bangour October 1917

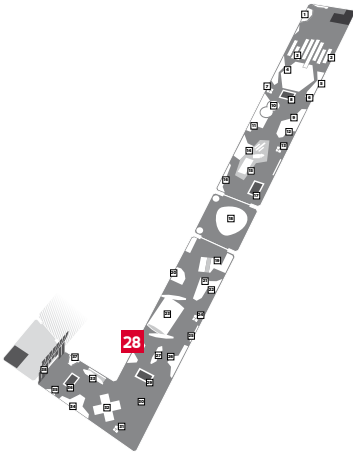
Naast de getuigenissen wordt de mislukking van de Derde Slag bij Ieper ook gesymboliseerd in een 6 pounder kanonloop van een Britse tank.

De tank was de zoveelste poging om met een nieuw wapen een doorbraak te forceren op het westelijk front. De eerste tanks joegen de Duitse infanterie de stuipen op het lijf, maar het verrassingseffect was snel voorbij. De strijdswagens waren bovendien traag en log en de hitte binnenin was slopend voor de bemanning. In de modder van de slagvelden bij Ieper kon een tank niet veel uithalen. De meesten zonken weg of raakten stuk, lang voor ze de vijandelijke lijnen bereikten. Britse tanks bestonden in twee uitvoeringen, een "mannelijke" met mitrailleurs en twee kanonnen en een "vrouwelijke" met enkel mitrailleurs.

De wereld in oorlog 1917-1918 en de offensieven van 1918 (Nr. 26 - 27)

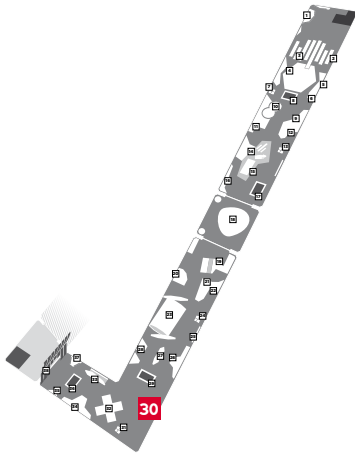
Na lang twijfelen verklaarden de Verenigde Staten op 6 april 1917 de oorlog aan het Duitse Rijk en zijn bondgenoten. Voor het overige ging het voor de geallieerden in 1917 en 1918 van kwaad naar erger. Hun offensieven mislukten en een doorbraak leek verder weg dan ooit. Frankrijk kreeg in mei 1917 met muiterijen te maken en ook de andere legers raakten uitgeput. In Rusland was in maart 1917 zelfs een revolutie uitgebroken. Na de machtsovername door de Bolsjewieken in november 1917 werden vredesonderhandelingen gestart en op 3 maart 1918 werd in Brest-Litovsk de vrede getekend. Nu de oorlog op het Oostfront was afgelopen kon het Duitse Rijk al zijn krachten op het westen richten voor de Amerikaanse troepen massaal konden worden ingezet. Bevelhebbers Hindenburg en Ludendorff waagden een laatste doorbraak. Het Lenteoffensief, eerst in Frankrijk daarna in Vlaanderen, en de drie daarop volgende pogingen faalden. Op de Kemmelberg werd zwaar slag geleverd, getuige daarvan zijn de bodemvondsten van op de flank van de berg: ontplofte gasbommen. Een film over het "Duitse lenteoffensief" toont ons dat de loopgraven op 2,5 km van de Ieperse Grote Markt verwijderd waren. Vanaf 18 juli 1918 kwam in Frankrijk het tegenoffensief op gang. Op 28 september 1918 startte het Bevrijdingsoffensief in Vlaanderen. De laatste maanden behoorden nog tot de bloedigste van de hele oorlog. Bij de Wapenstilstand op 11 november was de wereld even euforisch, maar vooral doodop.

Vechtmachines (Nr. 28)

Wie dienst nam in de legers van de Eerste Wereldoorlog, legde vanaf het eerste moment zijn vrijheid en onafhankelijkheid als burger af. Het individu werd een radertje in een grote militaire vechtmachine. Het uniform was het symbool van deze volledige onderhorigheid. En met het uniform kwam het denken. De legers voorzagen de soldaat in ongeveer alles wat hij nodig had. De eenheid van de soldaat werd zijn familie, het korps zijn geest. Vertoonde het uniform van 1914 nog een aantal kenmerken van een oudere tijd waarin identificatie met een kant, een kleur belangrijk was, dan was het uniform van het einde van de oorlog al bijna volledig functioneel. Voor de zware gevechten van 1917 en 1918 was de soldaat uitgerust voor elke aanval en verdediging. De uniformen in het museum zijn geen kostuums, maar echte museumstukken van meer dan een eeuw oud. Het zijn reële uniformen die werden gedragen in de oorlog, soms weten we zelfs door wie. In een raamwerk, alsof het modelbouwsoldaten zouden zijn, hangen achtereenvolgens de uniformen van een Schotse Canadees, een Duitse stormtrooper, een Franse, Amerikaanse, Australische en Belgische soldaat.

Artist in residence (Nr. 30)

Tijdens de tweede jaarhelft geven we een kunstenaar hier de ruimte om zich onder te dompelen in het thema. Aan de hand van de opgedane impressies in het museum, de rijke collecties aan boeken en foto's in het kenniscentrum van het In Flanders Fields Museum of een bezoek aan 'de laatste getuigen', de vele monumenten, begraafplaatsen en toenmalige slagvelden, gaat de kunstenaar hier aan de slag. Daarnaast wordt de ruimte ook gebruikt voor tijdelijke tentoonstellingen over een uniek thema. Ontdek [hier](#) wat er in het museum leeft wanneer je met je klas op bezoek bent.

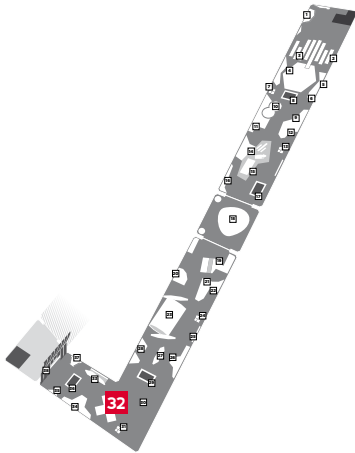

In Flanders Earth (Nr. 32)

Een landschap is een complex gegeven, schijnbaar moeilijk leesbaar. Enerzijds zit het vol verwijzingen en herinneringen aan een gruwelijke oorlog, anderzijds heeft de tijd, natuur en (soms) cultuur, schoonheid en gedeeltelijke rust teruggebracht; de dood werd toegedekt door nieuw leven. Het oorlogslandschap bestaat op zichzelf, maar in het dichtbevolkte Vlaanderen is er altijd medegebruik door vele anderen: industrie, verkeer, wonen, landbouw. De oorlog is verdwenen in de tijd maar duizenden luchtfoto's genomen tijdens de oorlog kunnen die moeiteloos weer oproepen.

In Flanders Earth biedt de mogelijkheid de tijd te laten wegklappen. Via interactieve multitouch-schermen kunnen verticale WOI-luchtfoto's van elke plek tussen de Noordzee en de Franse grens opgeroepen worden. Deze foto's worden gelegd op hedendaagse kaarten. Via deze schermen kunnen foto's van sites (begraafplaatsen en monumenten) opgeroepen worden of kunnen historische foto's vergeleken worden met beelden van vandaag. Dit noemen we hotspots. Er kunnen eveneens andere beelden, gelinkt aan een locatie, bekeken worden volgens het Google-earth principe.

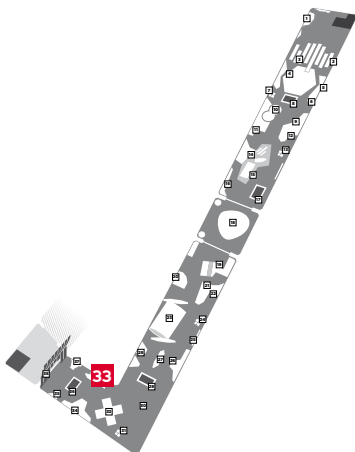
In het midden van deze toepassing staat een doorsnede van een stamschip van een zomereik uit het kasteelpark van Elverdinge. De boom kwam er in 1760 en stierf eind 1994. De oorlog heeft er duidelijk ook sporen nagelaten. Deze stille getuige is een symbool van het DNA van de hele frontstreek. De stamschip komt aan bod in onze [VLOG](#) over bomen.

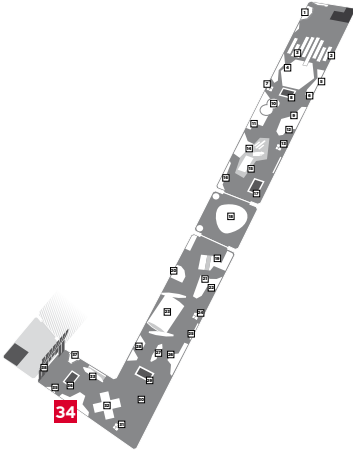

De wederopbouw (Nr. 33)

Toen in 1919 de eerste bewoners van de frontstreek naar huis terugkeerden, troffen ze niets dan vernietiging. De regio was "Verwoest Gewest" geworden. Van Nieuwpoort tot de Franse grens bij Armentières was een oppervlakte van bijna 1000 km² vernield. Maar de mensen kwamen massaal terug en bouwden de streek weer op. Een mooi voorbeeld daarvan is de voorgevel van een authentieke houten barak van het Koning Albertfonds (1920) in het museum.

Binnen deze barak toont een 3D-animatie de geleidelijke vernietiging en de wederopstanding van de Lakenhallen. Vlak daarvoor staat het restant van een beeld van de Sint-Maartenskerk: een naakte, verwrongen mannenromp, armen, benen en hoofd weggeslagen. Symbool voor al diegene die de oorlog overleefden en getekend door de gebeurtenissen hun 'gewone leven' weer probeerden op te pikken.

Herdenken (Nr. 34)

Op 11 november 1918 zei de Britse premier David Lloyd George: *“Om elf uur vanmorgen eindigde de gruwelijkste en vreselijkste oorlog die de mensheid ooit heeft geteisterd. Ik hoop dat we mogen zeggen dat, op deze historische ochtend, aan alle oorlogen een einde is gekomen.”*

Van de bijna 10 miljoen gesneuvelde stierven er alleen al in de Westhoek meer dan 550.000. De achterblijvers leefden verder met littekens op lichaam en ziel, met verlies en ontgoocheling. Wie terugkwam om te herbeginnen, bleef leven in een omgeving die tot op vandaag getekend is door oorlog en herdenking. Het land is bezaaid met graven, monumenten en relictten van de oorlog. Menselijke resten komen nog boven en boeren ploegen nog elk jaar niet-ontplofte munitie omhoog.

Elke tijd voegt zijn eigen herdenking toe. Onze toevoeging is virtueel, met onder meer het online zetten van namenlijsten, en mondiaal, voorbij de dominantie van de eigen cultuur. De erfenis van de Grote Oorlog delen we met de hele wereld. In de dodenregisters staan immers mensen uit tientallen culturen en landen. De oorlog toonde dat de Europese staten zich tot afschuwelijke vernietigingsmachines hadden ontwikkeld. Aangejaagd door een virulent en revanchistisch nationalisme volgde de nog rampzaliger Tweede Wereldoorlog.

Hij verleende aan velen onder ons een nieuwe identiteit, zoals aan deze vredesstad en frontstreek, aan vele landen en aan de Europese gedachte.

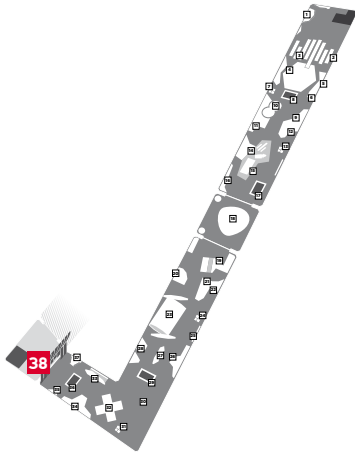
De Eerste Wereldoorlog bracht ‘een nieuwe dimensie’ aan oorlog.

Nooit eerder hadden staten zoveel opofferingen van hun bevolking gevraagd en hadden zoveel onderdanen uit alle bevolkingslagen hun leven voor de staat gegeven. Het vaderland beloofde hun nagedachtenis in ere te houden. Bij de Britten werd iedereen die in dienst was omgekomen, individueel en op gelijkwaardige wijze herdacht. Omwille van de gelijkheid in de dood mochten Britse doden ook niet gepatriëerd worden. Andere landen lieten dat wel toe. Begraafplaatsen en officiële monumenten benadrukten dat de vele doden niet voor niets waren gevallen, maar voor roemruchte idealen zoals vrijheid en democratie of het vaderland. Niet toevallig werden ze meestal in klassieke vormentaal gebouwd, de meest verheven en meest eeuwige bouwstijl.

Naast het officiële herdenken stond het persoonlijke herdenken. Van de bijna 10 miljoen militaire doden stierven of verdwenen er meer dan een half miljoen bij Ieper. Voor hen was de oorlog definitief afgelopen. De achterblijvers werden hun leven lang geconfronteerd met de nasleep: zij met lichamelijke en geestelijke littekens, zij die dierbaren hadden verloren, en de vele werkloze oud-strijders. Verdriet en gemis werden uitgedrukt in steen of door middel van een ingelijste foto. Objecten die meegebracht waren van de slagvelden, werden dragers van zeer emotionele herinneringen. En dat niet zelden tot vandaag: nog steeds worden souvenirs die soldaten destijds uit de ruïnes mee naar huis namen door hun nakomelingen teruggebracht.

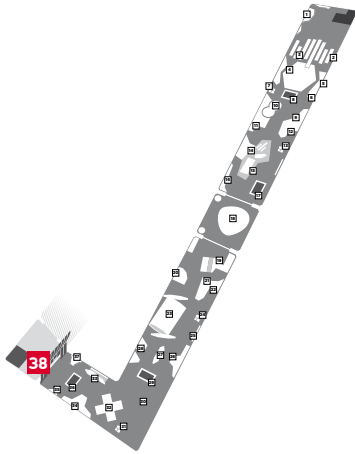
Vele families maakten beeldjes of monumentjes om uiting te geven aan het verdriet. Symbool voor het persoonlijke herdenken is het “treurend ouderpaar” gemaakt door een moeder, Käthe Kollwitz, die rouwde om het verlies van haar zoon Peter tijdens WOI. Het moest een beeld worden voor hèm, maar tegelijk voor alle jonge gesneuvelde. Over het herdenken na afloop van de oorlog maakten we deze [VLOG](#).

Herdenkingsstoelen (Nr. 38)

Op het einde van de oorlog bleven meer dan een half miljoen slachtoffers in de regio achter. Aan tafels in meer dan honderd landen in de wereld waren dat evenveel lege plekken. In 2018 werden uit al die landen meer dan 100 stoelen naar het museum opgestuurd om hier op Wapenstilstand een indrukwekkende installatie te vormen. In een wisselopstelling van telkens drie stoelen aan het einde van het museum wordt het verhaal van deze bijzondere wijze van herdenken verteld.

Ieper Vredesstad, Mayors for Peace, Vredesprijs (Nr. 38)

Het verleden herdenken betekent ook dat we ons moeten inzetten voor een meer vreedevolle wereld. Daarom wil Ieper zich dan ook profileren als een Vredesstad. De stad maakt deel uit van het netwerk Mayors for Peace. Dit netwerk werd in 1982 opgericht door de burgemeesters van Hiroshima en Nagasaki. Ze dragen bij tot de realisatie van de wereldvrede één van hun belangrijkste doelstellingen is het afschaffen van alle kernwapens tegen 2020. De lijst van de lokale besturen die anno 2012 lid zijn wordt jaar na jaar langer. Driejaarlijks wordt in Ieper ook een Vredesprijs uitgereikt aan een persoon of organisatie die zich in het recente verleden verdienstelijk heeft gemaakt voor de wereldvrede.

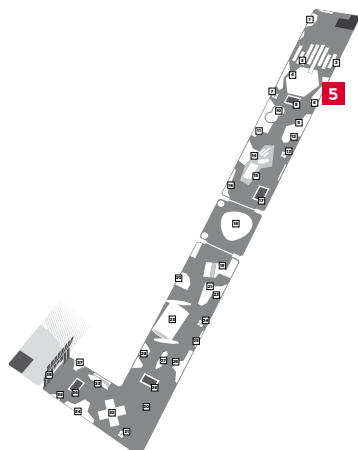
De laureaten waren: 2002: War Child
2005: Helen Prejean
2008: Sima Samar
2011: Dokter Dennis Mukwege
2014: Malala Yousafzai
2017: White Helmets
2020: Campaign to stop killer robots

Voor meer informatie omtrent de Vredesprijs verwijzen we graag door naar www.vredesprijs-ieper.be

2 Thematisch parcours

Het thematische parcours is visueel makkelijk te herkennen, deze vitrines kregen namelijk allen een rode kleur. De inhoud van deze vitrines wordt na verloop van tijd veranderd. Objectinfo kan je, na het scannen van je poppy-armband, in je eigen taal aflezen op een scherm. Volgende thema's komen aan bod:

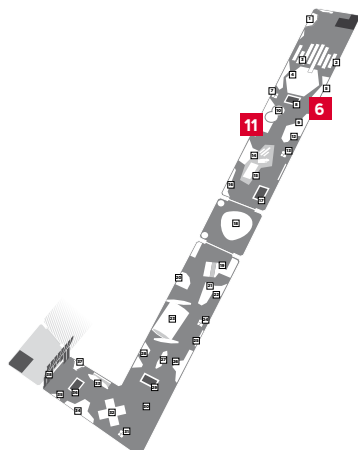
Propaganda (Nr. 5)

In de jaren voor de Eerste Wereldoorlog hadden de mogendheden geleerd om bij elke internationale crisis via de pers de eigen versie van de feiten ingang te laten vinden. Vanaf het begin van de oorlog in augustus 1914 werd alle schuld voor alle onheil afgewenteld op een barbaarse, karikaturale vijand. Eenzijdige berichtgeving werd gecombineerd met een algemene mobilisering van de bevolking, om dienst te nemen, om de oorlog te helpen financieren, of om de verbondenheid van de onderdanen met hun vaderland en zijn bondgenoten aan te scherpen. Over de oorlogspropaganda maakten we deze [VLOG](#).

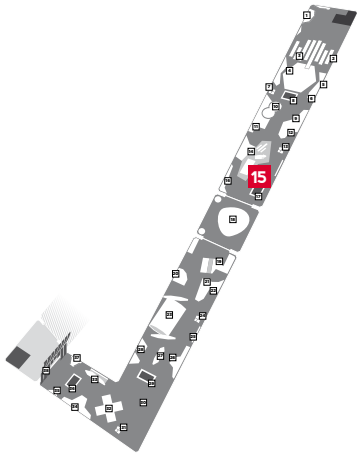
Vlucht (Nr. 6)

De angst voor oorlogsgeweld en terreur deed duizenden vluchten. Op het hoogtepunt van de strijd, in oktober 1914, zochten anderhalf miljoen Belgen, een vierde van de bevolking, heil in Nederland, Frankrijk of Groot-Brittannië. Velen keerden enige tijd later terug, maar toenemend oorlogsgeweld en wisselende kansen veroorzaakten ook later vluchtelingenstromen. In november 1918 verbleven nog ongeveer 600.000 Belgen in het buitenland. Anderen hadden een onderkomen gezocht in het kleine stukje onbezet België. Aan Duitse zijde werden vele bewoners van de frontstreek door de bezetter naar het binnenland gedeporteerd. Vluchtelingen en geëvacueerden waren niet alleen ontheemd, maar ook vaak afhankelijk van liefdadigheid om te kunnen overleven.

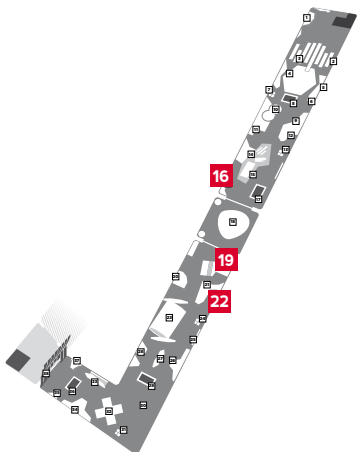
Ieper in puin (Nr. 11)

In het midden van een boogvormig front, een *saillant*, lag het oude stadje Ieper. De skyline werd er gedomineerd door de middeleeuwse Lakenhallen, een topstuk van de gotische bouwkunst opgetrokken tussen 1260 en 1304. Vanaf oktober 1914 werd Ieper door het Duitse geschut onder vuur genomen en al op 22 november 1914 gingen de Lakenhallen en de Sint-Maartenskerk in vlammen op. In mei 1915 zouden ook de laatste inwoners hun stad moeten verlaten en werd Ieper helemaal overgeleverd aan het militair geweld. Tegen het einde van 1917 stond er geen huis of boom meer recht. Fragmenten van de vooroorlogse stad, op tijd gered of gevonden in het puin, getuigen van een rijk erfgoed dat voor altijd verloren ging.

Medische zorg (Nr. 15)

In de eerste oorlogsmaanden werden de medische diensten volledig overrompeld, zowel door de aard van de verwondingen als door het aantal gewonden. Ondanks opmerkelijke verbeteringen in de loop van de oorlog, bleef amputatie dikwijls de enige kans op redding. Wanneer een soldaat aan het front gewond raakte, werd hij naar de dichtstbijzijnde hulppost gebracht. Na verzorging werd hij doorgestuurd naar een verbandplaats verderop. Daarna bracht een pijnlijke rit in een ziekenwagen of een door paarden getrokken voertuig hem naar het dichtstbijzijnde veldhospitaal. Omdat er naast hulpposten en hospitalen meestal een begraafplaats ontstond, zijn de verschillende etappes in zo'n evacuatielijn vandaag nog dikwijls te herkennen in het landschap.

Krijgsgevangen (Nr. 16)

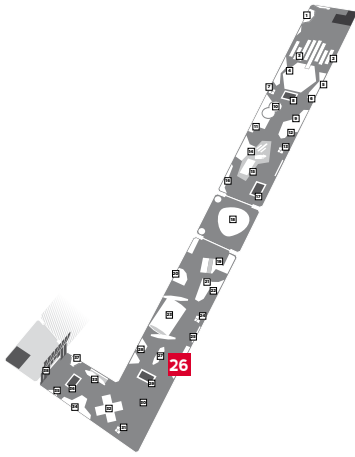
Wie op het slagveld werd gevangengenomen, werd eerst verzameld in een 'kooi', een door prikkeldraad omheind perk in de buurt van het slagveld. Vandaar ging het naar een krijgsgevangenenkamp. Dat lot overkwam zowat 7 miljoen man, ruim 10% van de ingezette militairen. Ook wie als militair terecht kwam in het neutrale Nederland werd er ontwapend en geïnterneerd. Het leven in de kampbarakken was hard en monotoon. Gevangenen werden ook vaak als goedkope arbeidskrachten gebruikt. Zo zette het Duitse Rijk Italiaanse en Russische krijgsgevangenen aan het werk achter het front in Vlaanderen. Aan geallieerde zijde werden Duitse krijgsgevangenen zelfs tot begin 1920 in arbeidscompagnieën ingezet, onder meer om gewonden te vervoeren en puin te ruimen.

De loopgravenoorlog (Nr. 19)

(Nota: Loopgravenoorlog zit in het 'Chronologisch parcours' maar bestaat ook uit één themavitrine)

Achter het front (Nr. 22)

Naarmate de oorlog duurde, raakte het hinterland steeds meer bezaaid met spoorwegen, wegen, depots, oefenterreinen, rustkampen, hospitalen en vliegvelden, allemaal in dienst van de geïndustrialiseerde oorlog. Hoewel individuele contacten best aangenaam konden zijn, verliep het samenleven van burgers en militairen vaak moeizaam. Wanneer de situatie onmogelijk of te gevaarlijk werd, werd de bevolking van hele dorpen en steden geëvacueerd. De Duitse bezetting van België en Noord-Frankrijk was brutaal. Dwang en terreur namen voortdurend toe. Burgerlijke vrijheden werden steeds meer aan banden gelegd, arbeiders verplicht tewerkgesteld en de bezette gebieden systematisch leeggeroofd. Overleven werd er steeds moeizamer.

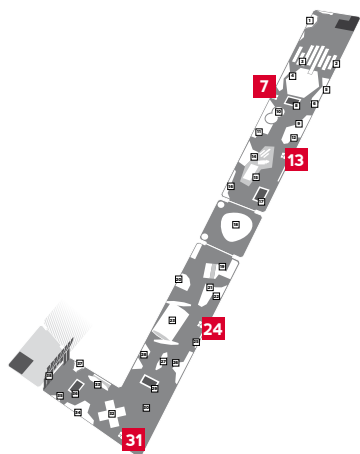
Multiculturele oorlog (Nr. 26)

Uit meer dan vijftig hedendaagse staten kwamen ze, de soldaten en arbeiders aan het front in Vlaanderen. Hele wereldrijken werden immers gemobiliseerd, en dus lang niet alleen de *dominions* (met zelfbestuur) Canada, Newfoundland, Australië, Nieuw-Zeeland en Zuid-Afrika. Reeds in oktober 1914 werden in Vlaanderen Brits-Indiase eenheden en Noord- en West-Afrikaanse *tirailleurs* ingezet. Ze werden later aangevuld met eenheden uit onder meer Zuid-Afrika, de Caraïben en zelfs Fiji. Bovendien waren er onder de koloniale troepen tal van etnische minderheden zoals indianen, sikhs en Maori's. De tienduizenden arbeiders van het *Chinese Labour Corps* waren dan weer de steun van de jonge Chinese republiek aan de geallieerde zaak. Over dat rijke multiculturele verhaal maakten we deze [VLOG](#).

3 Personenparcours

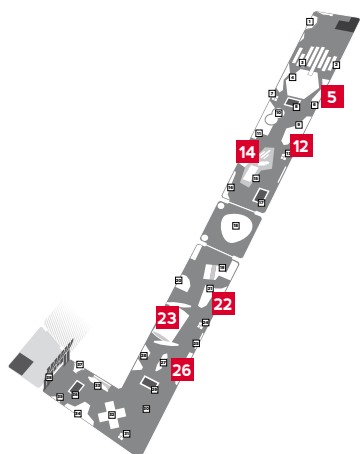
Het personenparcours, een scenografie waarin de geschiedenis wordt verteld aan de hand van vele 'kleine', persoonlijke geschiedenissen, is in het In Flanders Fields Museum erg sterk aanwezig. Historische personages maken op vier verschillende manieren een belangrijk deel uit van de museumpresentatie.

Ontmoetingskiosken (Nr. 7 / 13 / 24 / 31)

Een belangrijke schat van het museum is immaterieel, niet tastbaar, maar wel indringend. Dat zijn de verhalen van mensen. Twee verhalen van zij die de oorlog meemaakten, worden opgesplitst over de vier ontmoetingskiosken.

De verhalen worden verteld vanuit alle hoeken van de wereld en door elke mogelijke bril: de burger die per abuis in oorlogsgebied woont, de verpleger die in verwondingen verzuipt, het kind dat voor het eerst zijn stad verlaat, de Belgische Canadees die plots terug thuis staat...

Icoonpersonages

Acteurs en actrices geven gestalte aan historische personen die iedereen zou moeten kunnen ontmoet hebben. Zij gebruiken de exacte woorden van hun personage en kijken de bezoeker recht in de ogen. Ze dragen geen kostuum noch bedienen zij zich van rekwisieten, hun uniformen zijn reëel, even reëel als het ene voorwerp dat van het personage voor het scherm ligt: een foto, een tekening, een brief, dagboek, boek of voorwerp getuigen evenzeer als de gestileerde opname van het getuigenis.

Richard Wybouw (bij Nr. 5), België, brengt zijn vluchtverhaal. In de vitrine ligt zijn wandelstok die hij al die tijd bijhield. Het vormt een laatste tastbare object van zijn vlucht...

Het kerstbestand (Nr.12) wordt opnieuw tot leven gewekt door 4 personen die erbij waren. Greg Nottle (UK), Karel Lauwers (B), Maurice Laurentin (FR), Kurt Zemisch (D) brengen elk hun versie van het gebeuren. In de vitrine bevindt zich onder andere een foto van Nottle en een schets die Karel Lauwers van het gebeuren maakte. In onze [VLOG](#) over kerst in de oorlog krijg je een voorsmaakje van dit museumonderdeel.

Op 22 april 1915 werd voor de aller eerste keer gas als massavernietigingswapen ingezet. Professor in scheikunde en later Hauptman Pionier Fritz Haber maakte van chloorgas een dodelijk wapen. Gefreiter Pionier Willy Siebert stond als gaspionier in de eerste lijn en hielp bij het opendraaien van de 6.000 gasflessen. 2 bevoorrechte getuigen die elk hun visie op het gebeuren schetsen. (bij Nr. 14)

“Er ligt vuil bezinsel op de bodem van haast elke ziel. Oorlog, hoe luisterrijk ook, biedt niet noodzakelijk de filter die man en natie kan zuiveren. Velen zullen je over de nobele kant, de heroïsche kant, de verheven kant van oorlog spreken. Ik moet je zeggen wat ik heb gezien, de andere kant, het kielzog.”

Aan het woord is de Amerikaanse verpleegster Ellen Newbold La Motte die werkzaam was in het Mary Borden's Hôpital Chirurgical Mobile No 1, nabij Roesbrugge.

Naast haar komen ook de Britse verpleegster en ambulancechauffeur Enid Bagnold en de Amerikaan Harvey Cushing, neurochirurg in het Casualty Clearing Station No.46 te “Mendingham”, Proven, aan het woord. Een 17 minuten durende confrontatie die een ‘andere kijk’ biedt op de Derde Slag bij Ieper. (Nr. 23)

Achiel Van Walleghem (bij Nr. 22), onderpastoor van Dikkebus die in juni 1916 naar Reningelst vluchtte hield gedurende gans de oorlog een dagboek bij. In zijn sappig dialect brengt hij het verhaal van het reilen en zeilen achter het front. Het dagboek van Achiel kan je, dag op dag 100 jaar later, mee volgen op: www.inflandersfields.be/nl/achiel-van-walleghem

De offensieven van 1918 worden verpersoonlijkt door de Belgische pastoor Jérôme Verdonck die als Sous-lieutenant bij het Franse leger diende en de Britse soldaat Eric Hiscock, auteur van ‘*The Bells of Hell go Ting-a-Ling-a-Ling*’. (bij Nr. 26)

Personenkastjes

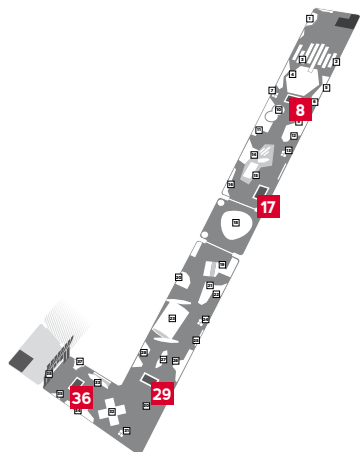
Elf personages worden voorgesteld aan de hand van persoonlijke voorwerpen. Ze roepen stuk voor stuk de wereld van de oorlog op. Deze kastjes staan verspreid over het museum (ter hoogte van nr's 4, 10, 18-19 en 26). De Duitse officier Rudolf Lange komt tweemaal voor, in 1914 en in 1918. De Belgische soldaat en kunstenaar Karel Lauwers is zowel een icoonpersonage als voorgesteld via een personenkastje.

Literaire ontmoetingen

Wie goed getuigt van de eigen oorlogservaring kan nog verschillende generaties later verstaan worden. Dat geldt bij uitstek voor kunstenaars. Van allen zijn de schrijvers in deze zeer literaire oorlog het beste in staat om te getuigen. Het In Flanders Fields museum is genoemd naar het gelijknamige gedicht van de Canadese dokter John McCrae. Hij schreef het begin mei 1915 aan de Kanaaldijk nabij Essex Farm Cemetery. Een film geeft een moderne interpretatie aan het bekendste gedicht van de Eerste Wereldoorlog in Vlaanderen. Daarnaast citeren we in het museum ook Ivor Gurney, de Duitser Stefan Zweig, de Belg Cyriel Buysse, de Franse Jean Giono, de Brit Siegfried Sassoon en de Amerikaanse Mary Borden. Hun teksten zijn bijna allemaal terug te vinden op de zwarte doeken tegen de ramen.

4 Reflectief parcours

Bakens

In het museum vind je vier reflectiebakens. Deze grijze constructies reiken tot de nok van het dak van de Lakenhallen en vormen een afscheiding voor het grote publiek. In deze bakens word je geconfronteerd met gevolgen van de oorlog. Het moet de bezoeker in een intiem moment aanzetten om na te denken. Als museum is er soms een schroom om gruwelijke beelden te tonen. Groot, wekten ze de indruk van sensatie, de pornografie van het geweld. Intiem, bijna van mens tot mens, nodigen ze uit tot reflectie.

Baken 1 : Verlies (Nr. 8)

Vottem (Luik), 6 augustus 1914. Na een gevecht in het dorp trokken de Duitse en Belgische troepen weg, doden en gewonden bleven achter. De bewoners ontfermden zich over hen. Gewonden werden naar het klooster gebracht, Belgen en Duitsers in aparte zalen, de doden naar twee massagraven. Alle doden werden voor latere identificatie twee aan twee gefotografeerd. De 11 foto's van Duitse doden zouden Duitse vergeldingsmaatregelen tegen Vottem helpen voorkomen. De 22 foto's van Belgische soldaten leidden uiteindelijk tot een bijna volledige identificatie.

Baken 2 : Dood (Nr. 17)

Langemark, Steenstrate, Pilkem, Sint-Juliaan, 23 april 1915. De ochtend na de gasaanval kregen groepjes Duitse soldaten opdracht om de vele doden op het slagveld van de aanval te begraven. Ze maakten daarbij tientallen foto's van de gasslachtoffers, maar ook van anderen, meestal verslagen vijanden, maar soms ook Duitse doden. Achteraf werden veel van deze opnames verhandeld, en van sommige zelfs postkaartjes gemaakt om naar huis te sturen.

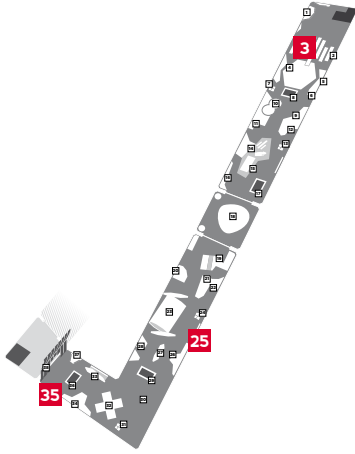
Baken 3 : Vernietigd (Nr. 29)

Europa, de wereld, 1914 – 1918. De stellingenoorlog had een brede strook land aan weerszijden van de frontlijn volledig vernietigd. De oorlog had miljoenen doden gemaakt. Maar de vernietiging had even zwaar toegeslagen in de ziel en het lichaam van de overlevenden. Tijdens de Eerste Wereldoorlog ontstond de zorg voor verminkten, voor psychisch getraumatiseerden, voor geamputeerden en voor *Gueules cassées*. Deze onherkenbaar verminkten werden het gezicht van wat deze oorlog mensen aandeed.

Baken 4 : De laatste getuige (Nr. 36)

Frontstreek, 1998 – vandaag. Bij de aanleg van het bedrijventerrein langs het Kanaal Ieper-IJzer vonden archeologen week na week menselijke resten, in het totaal meer dan 200 lichamen van soldaten uit de Grote Oorlog. Bij veel nieuwe opgravingen worden er weer andere gevonden. Deze schamele stoffelijke resten zijn de laatste getuigen van een oorlog die ook daarom nooit overgaat... *"We huiveren in de kille novemberwind, maar vooral door de gedachte hoe vreselijk de aanblik moet zijn geweest toen zijn makers hem zagen, met uiteengereten vlees, bloed en ingewanden,"* zo schreef Koen Koch over de opgraving van het Britse lichaam nr. 206, gevonden op het bedrijventerrein in Boezinge.

Tegenstem

Niet iedereen ging akkoord met 'de gang van zaken' in de aanloop naar of tijdens WOI. Drie van die 'tegenstemmen' kregen ook een plek in het museum.

Tegenstem 1 (Nr. 3)

De vrees dat de strijd om de wereldmacht en de wapenwedloop ooit in een grote oorlog zouden uitmonden, zette velen er toe aan om een radicaal andere weg te kiezen. De negentiende eeuw werd ook gekenmerkt door een grote vredesbeweging die jaarlijks tienduizenden mensen op de been bracht. De Oostenrijkse Bertha von Suttner publiceerde in 1889 *Die Waffen Nieder!*, een pleidooi voor vrede door ontwapening. Dankzij haar stelde Alfred Nobel de Nobelprijzen in. Ze won de prijs zelf in 1905. In 1909 en 1913 ging de Nobelprijs voor Vrede telkens naar een Belg: Auguste Beernaert en Henri La Fontaine.

De Poolse industrieel Jan Bloch toonde in zijn zesdelige *La guerre future* aan dat door de combinatie van loopgraaf, prikkeldraad en mitrailleur geen doorbraak meer mogelijk was op het slagveld. Hij inspireerde de Russische tsaar tot het bijeenroepen van de eerste Vredesconferentie van Den Haag (1899) en waarschuwde met een eerste vredesmuseum voor de verschrikkelijke gevolgen van een geïndustrialiseerde oorlog.

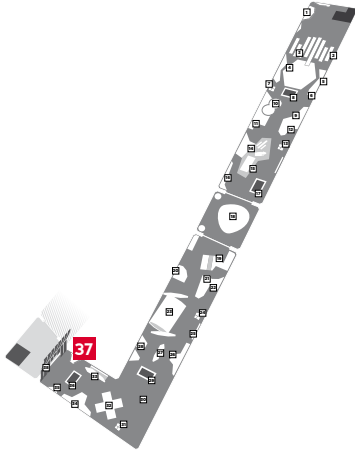
Tegenstem 2 (Nr. 25)

Het gedicht 'A wooden Cross' van Siegfried Sassoon is gericht aan Stephen Gordon Harbord, een jeugdvriend van de Britse dichter en officier. Vóór de oorlog gingen ze samen jagen. Captain S.G. Harbord, MC, kwam op 14 augustus 1917 om bij zijn artilleriebatterij bij Wieltje. Hij ligt begraven op Vlamertinghe New Military Cemetery. Het nieuws van Harbords dood bereikte Sassoon in het ziekenhuis in Craiglockhart waar hij werd behandeld voor 'shell-shock' na zijn openbare protest tegen het voortzetten van de oorlog. Dat protest, "A Soldier's Declaration", was medegeïnspireerd door pacifisten als Bertrand Russell en Philip en Lady Ottoline Morrell. Het werd op 30 juli 1917 voorgelezen door Hastings Lees-Smith in het Britse Lagerhuis en daags nadien gepubliceerd in The Times.

Tegenstem 3 (Nr. 35)

Velen vonden de officiële rechtvaardiging van de vele oorlogsdoden absurd en grotesk. Zij zagen eerder heil in verregaande internationale samenwerking. Een van hen was de Vlaamse kunstenaar, internationalist en pacifist Frans Masereel. In de oorlog werkte hij als onbezoldigde vrijwilliger voor het Rode Kruis in Genève. Hij zou er zijn talenten ook gebruiken om het gedrag van alle oorlogvoerende staten scherp op de korrel te nemen. Ook veel schrijvers/ooggetuigen waren kritisch voor de herdenking. Sassoon noemde de Menenpoort zelfs een "tombe voor de misdaad". Vandaag noemt leper zichzelf een vredesstad, waarin de oude rituelen van herdenken en identiteit ook meeklinken in de stem die de stad verheft in een wereld die nog altijd snakt naar vrede.

Uitloggen en doorverwijzing (Nr. 37)

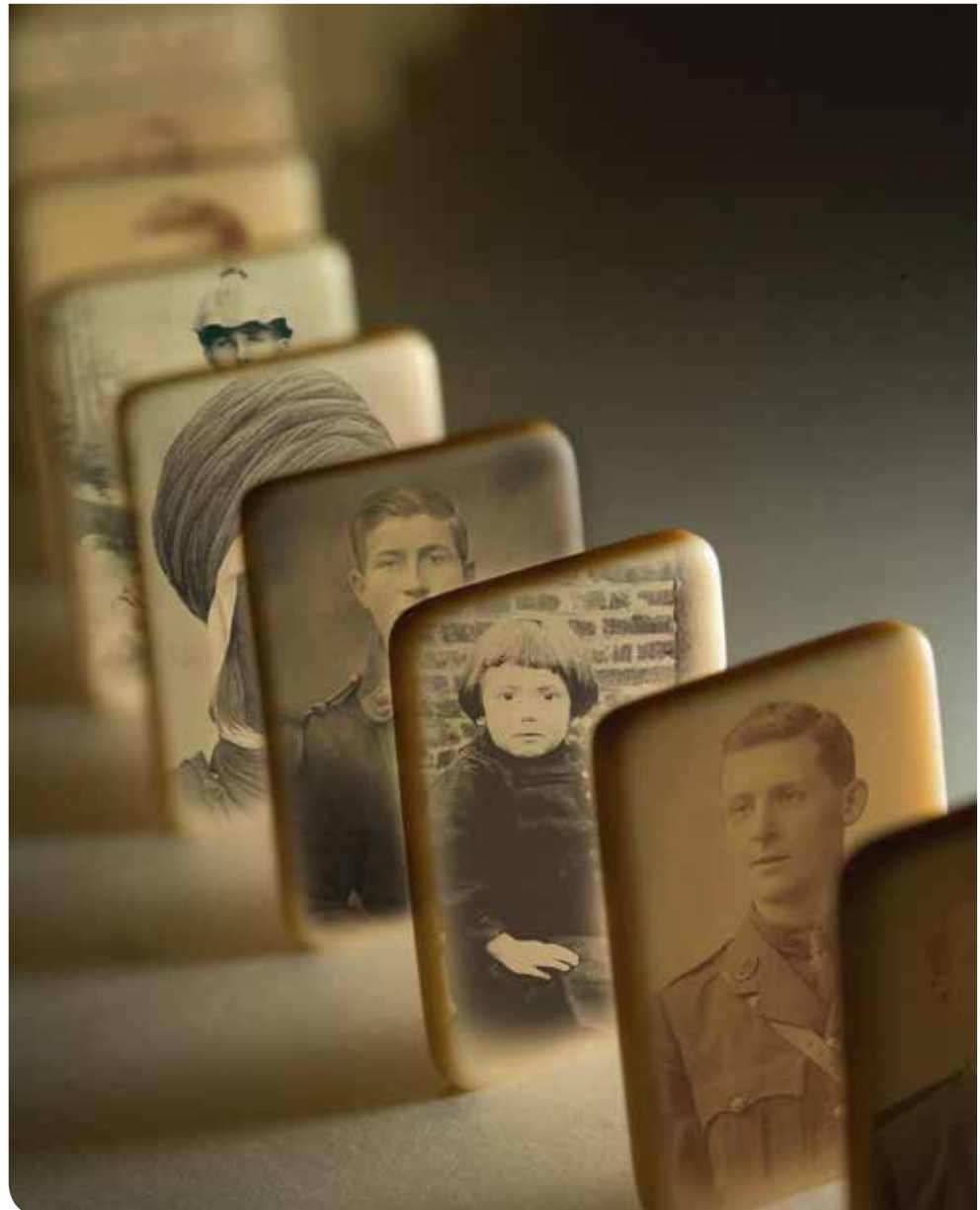
Bij het uitlogscherm kan je de twee verhalen die je in het museum ontdekte, meenemen naar huis. Dat kan door de QR code te scannen of een e-mailadres in te voeren.

De Namenlijst

In het hart van de Westhoek wil het IFFM een hoeder van het oude slagveld zijn. Daarom hebben we voor dit oorlogsland een inclusief register van slachtoffers opgesteld, een lijst waarop plaats is zowel voor burgers als voor militairen, ongeacht hun nationaliteit, zowel voor toenmalige vrienden als voor gewezen vijanden, zowel voor Belgen die in eigen land of daarbuiten omkwamen als voor niet-Belgen die hier om het leven kwamen of dodelijk verwond raakten om vervolgens elders te sterven.

De namen van al wie om het leven kwam naar aanleiding van die Eerste Wereldoorlog, worden geprojecteerd op de bakens (nr 7 en nr 36). Op de dag van hun overlijden, in om het even welk jaar ze de dood vonden, worden ze er herdacht.

Wie wil ontdekken hoeveel streek –en naamgenoten op de lijst voorkomen, kan dit door de Namenlijst (Nr. 34 en www.inlandersfields.be/nl/namenlijst/zoek) te raadplegen.

Tijdlijn

Historisch overzicht

Bedoeling van dit tamelijk uitgebreide historische overzicht is het tijds kader te schetsen waarin het In Flanders Fields Museum te plaatsen valt.

Europa rond de eeuwwisseling

Rond de eeuwwisseling beleeft Europa een periode van explosieve groei.

De industriële activiteiten nemen toe. Spoorwegen en stoomschepen vergemakkelijken het transport. Steden barsten uit hun voegen. Voor het eerst vliegen mensen in toestellen die zwaarder zijn dan lucht en rijden ze in voertuigen zonder paarden. Sport maakt mensen fitter en gezonder. Al die nieuwe inzichten en uitvindingen leiden tot een euforisch geloof in de vooruitgang. Maar tegelijk duikt de vrees op dat de krachten van het machinetijdperk los zullen slaan en zich tegen de mens zullen keren.

In de periode vóór de Eerste Wereldoorlog waren alle ingrediënten aanwezig voor een bewapeningswedloop: nieuwe technologieën en materialen voor een zwaardere bewapening, kapitaalcrachtige industriële concerns, imperialistische regeringsleiders en een bevolkingstoename die de uitbreiding van de legers mogelijk maakte.

In 1914 stonden de Europese keizers en koningen op het toppunt van hun macht. Binnen hun eigen landsgrenzen hielden ze vaak bevolkingsgroepen van verschillende nationaliteiten onder controle. Buiten Europa oefenden ze hun koloniale macht uit over talrijke vreemde volkeren. Hun overzeese rijken brachten Britten, Fransen, Duitsers, Belgen, Nederlanders, Portugezen en Italianen welvaart en macht. Die machtspositie werd echter vanuit verschillende hoeken bedreigd. Etnische minderheden kwamen op voor hun rechten: de Ieren in het Verenigd Koninkrijk, de Bosniërs in Oostenrijk-Hongarije

Mensen werden trots op hun volk, hun taal, hun cultuur en verzetten zich tegen vreemde overheersers. Nationalistische gevoelens werden in alle toonaarden geuit en bezongen.

Bondgenootschappen

In de periode rond de eeuwwisseling was Europa het toneel van een ingewikkeld machtsspel. De grootmachten schoven als volleerde schakers met bondgenootschappen, verdragen en allianties heen en weer. Daarbij hielp het dat heel wat regerende koningshuizen familie waren van elkaar. Zo was de Britse koning tegelijk verwant aan de Duitse keizer en aan de Russische tsaar.

Uiteindelijk kwamen er twee grote machtsblokken tegenover elkaar te staan: de Triple Alliance en de Triple Entente. De Triple Alliance en de Triple Entente waren militaire samenwerkingsakkoorden. Als twee van de zes landen aan het vechten sloegen, werden de andere vier er automatisch bij betrokken. Door deze allianties lag vanaf 1907 het recept voor een grote oorlog, een wereldoorlog, klaar.

Naast de twee grote bondgenootschappen hadden de grootmachten links en rechts ook nog verdragen gesloten met kleinere landen. Zo werd Servië gesteund door Rusland. Een gevaarlijke situatie, want Servië was een vijand van Oostenrijk-Hongarije. Een conflict tussen Servië en de dubbelmonarchie zou dus Rusland kunnen meesleuren, en daarmee de rest van Europa. De tijdbom tikte.

De wereld buiten Europa speelde in 1914 nog niet mee. Afrika en Azië waren vrijwel volledig gekoloniseerd door Europese staten. De Verenigde Staten hielden zich voorlopig buiten de burenruzies op het oude continent. Pas in 1917 zouden ze de oorlog instappen.

De grote machten

Bondgenootschappen kwamen niet toevallig tot stand. Achter de papieren allianties schuilden langdurige conflicten en tegenstrijdige belangen. De grootste bedreiging voor het evenwicht in Europa was de opmars van het Duitse Rijk. Het Duitse Rijk was een jonge staat in 1914. Eeuwenlang was het een lappendeken van onafhankelijke koninkrijken, hertogdommen en kleinere gebieden. Het was maar op het eind van de 19de eeuw dat onder leiding van Pruisen de Duitse eenmaking tot stand kwam. In 1871, na een verpletterende overwinning op Frankrijk werd het Duitse Rijk uitgeroepen. De nieuwe staat kende niet alleen een enorme stijging van de bevolking maar ook op economisch vlak ging het voor de wind. Op politiek, militair en koloniaal vlak bleef het echter een tweederangsrol spelen. Tenminste zo dachten de Duitsers er zelf over. Onder Keizer Wilhelm II, die bekend stond om zijn arrogantie, moest dit veranderen. Duitsland zou vechten voor zijn plaats onder de zon. De andere grootmachten voelden zich bedreigd door de bloei van Duitsland. Frankrijk was bang om volledig in de schaduw te worden gesteld. Er waren minder inwoners - 39 miljoen Fransen tegenover 65 miljoen Duitsers - en ook de Franse economie was minder sterk. Frankrijk had echter zijn kolonies in Afrika en Azië. Het land koesterde ook nog sterke wraakgevoelens voor de nederlaag in 1870. Het verlies van Elzas-Lotharingen was nooit verwerkt. Rond de eeuwwisseling was Groot-Brittannië op het toppunt van haar kunnen. Het Britse Rijk regeerde over grote delen van de aardbol. De basis van deze overheersing lag in de Britse heerschappij op zee. De Britten berekenden dat hun vloot minimum even groot diende te zijn als de tweede en derde grootste vloten samen. Toen de Duitsers hun eigen vloot uitbouwden, voelden de Britten zich rechtstreeks bedreigd.

Nationalisme

Een tweede gevaar, naast de Duitse machtsuitbreiding, was het nationalisme. Volkeren wilden een eigen staat, staten wilden zich uitbreiden.

Vooraf voor Oostenrijk-Hongarije, de Duitse bondgenoot in Midden-Europa en de Balkan, was het nationalisme een gevaar. De dubbelmonarchie telde namelijk niet minder dan twaalf verschillende etnische groepen. Bovendien lieten jonge buurlanden als Servië en Roemenië een begerig oog vallen op delen van de veelvolkerenstaat.

Conflictharden

Het machtsspel van de grote mogendheden had Europa ook vóór 1914 al een paar keer aan de rand van de oorlog gebracht. In 1908 had Oostenrijk-Hongarije, tot grote woede van Rusland en Servië, Bosnië-Herzegovina geannexeerd. In 1911 kreeg Duitsland het aan de stok met Frankrijk en Groot-Brittannië over Marokko. In 1912 en 1913 woedden de Eerste en de Tweede Balkanoorlog. Turkije verloor bijna al zijn Europese gebieden, maar de grootmachten kwamen nog niet tussenbeide.

Toch zou er in de zomer van 1914 een wereldbrand uitbreken. De vonk werd aangestoken in de Balkan, het 'kruitvat van Europa'. Een incident in Sarajevo zorgde ervoor dat het broze Europese machtsevenwicht als een kaartenhuisje ineenstortte.

Ieper als middeleeuwse stad

De Ieperse faam en welvaart bereikte een hoogtepunt in de Middeleeuwen. Laken uit Ieper, Ypres (de Franse en Engelse naam) of Ypern (Duits) werd tot in Rusland toe verhandeld. De Engelse dichter Geoffrey Chaucer verwijst in zijn beroemde Canterbury Tales naar het vakmanschap van de wevers van 'Ipres and Gaunt' (Ieper en Gent).

Het originele gebouw van de Lakenhallen, voor zijn tijd een verbazingwekkende constructie, werd opgetrokken tussen 1260 en 1304 en diende tegelijk als markt- en opslagplaats voor wol en laken. De stad had toen een drukke haven en het grootste deel van de wol werd per boot aangevoerd. Boten kwamen de stad binnen via de Ieperlee (nu een overwelfde rivier) en meerden naast de Lakenhallen aan. Het was makkelijker om goederen over water te transporteren dan over land. De Vlaamse polders waren immers op de zee veroverd, en waren en zijn nog steeds erg drassig.

Een tijd lang deelden Ieper, Gent en Brugge de controle over de streek. In 1383, tijdens de Honderdjarige Oorlog, werd Ieper echter twee maanden lang belegerd door een Engels leger, ondersteund door troepen uit Gent. De zowat 20.000 inwoners hielden stand, maar de stad werd afgesneden van de levensbelangrijke toevoer van Engelse wol. De handel leed onherstelbare schade.

leper lijkt nog altijd op het bloeiende middeleeuwse handelscentrum dat het ooit was. Maar geen enkel gebouw in de stad dateert van vóór 1918. Leper werd tijdens de Eerste Wereldoorlog zo grondig verwoest dat een ruiter dwars door de stad heen kon kijken. Nauwelijks enkele weken na de wapenstilstand kwamen de mensen terug en probeerden hun stad weer bewoonbaar te maken. De kathedraal was klaar in 1930 en het Belfort van de Lakenhallen werd in 1934 trouw gereconstrueerd. De heropbouw van de Lakenhallen zelf werd pas in 1967 voltooid.

leper vóór de Grote Oorlog

Vóór 1914 was leper een welvarend provinciestadje met een roemrijk verleden. Met zijn Rijschool en infanteriekazerne was het een garnizoensstad. Dankzij de aanwezigheid van vele officieren kon een niet te verwaarlozen groep leperlingen een comfortabel en zelfs vrij mondain bestaan leiden. De rest van de inwoners leefde van de productie van lint, kantwerk, katoen en zeep. De stad trok toeristen aan die vooral de Lakenhallen wilden bezoeken, het grootste niet-religieuze gotische gebouw in heel Europa en een monument dat eeuwen van periodieke belegering en oorlog had overleefd.

Voor de rest viel er in het leper van vóór 1914 weinig te beleven. De ophefmakende kop in de lokale krant 'Een dodelijke slag aan een aantal herbergiers' sloeg op de voorgestelde afschaffing van twee verlofdagen in de carnavalsperiode. Wat betreft de meest dringende nationale kwestie, de legerhervorming van 1913 die de dienstplicht veralgemeende, leken de katholieke notabelen zich meer zorgen te maken over de eventuele schadelijke invloed van het kazerneleven op hun opgroeiende zonen dan over de verdediging van het vaderland.

De leper Salient

Waarom werd de naam leper - of 'Wipers', zoals de Britse soldaten het Franse 'Ypres' uitspraken - tijdens de Eerste Wereldoorlog zo berucht? En wat was de leper Salient? 'Saillant' is een militaire term uit het Frans. Het is een stuk grond dat zó ver vooruitspringt in de vijandelijke linie dat de vijand er dwars doorheen kan schieten. Voor de verdedigers was het een plek waar een kogel je zowel van voren als van achteren kon treffen - en ook van opzij.

Het front bij leper vormde zo'n saillant, een halfronde uitstulping naar het oosten die afwisselend kromp en uitzette wanneer de vrijwel ononderbroken vijandelikheden uitgroeiden tot een grote veldslag, wat drie keer is gebeurd. Dat het front al meteen bij het begin die eigenaardige vorm had, kwam doordat het samenviel met de heuvels bij leper, die vanuit Klerken in het noorden ongeveer een halve cirkel rond de stad vormen via Passendale, Geluveland en Wijtschate tot in Mesen in het zuiden. (Die heuvelrij rond leper is overigens niet te verwarren met het heuvelland ten zuidwesten van leper dat, met enige overdrijving, de West-Vlaamse bergen wordt genoemd.)

Vanuit de stad zijn de heuvels niet te zien. Maar op de 'toppen', die overigens nooit hoger zijn dan 85 meter, zie je op een heldere dag meteen het strategische belang ervan. Beneden ligt leper: een weerloos doelwit, net als de infanterie die de stad verdedigde vanuit de loopgraven van de Salient en de artillerie verderop. Aanvankelijk waren er nog bommen en gebouwen om troepen en geschut te verbergen, maar tegen het einde van 1917 stond er geen huis of boom meer recht.

De legers

Verenigd Koninkrijk

Het Verenigd Koninkrijk had als enige grootmacht een beroepsleger. Dat was dan ook vrij klein: nog geen 200.000 man. Daarnaast waren er nog reservisten, en natuurlijk de marine. De landmacht droeg een kaki uniform.

Meteen na het uitbreken van de oorlog begonnen er massaal vrijwilligers toe te stromen. In 1916 werd bovendien de dienstplicht ingevoerd. Daardoor waren er op het einde van het oorlog maar liefst 5 miljoen Britse soldaten.

België

De Duitse troepenmacht die België binnenviel, bestond uit maar liefst 850.000 modern bewapende en goed getrainde soldaten. België kon daar maar weinig tegenover stellen. Ondanks de invoering van de dienstplicht in 1913 telde het Belgische leger in totaal maar 200.000 man. De bewapening was verouderd en onvoldoende, een duidelijk verdedigingsplan ontbrak en de opleiding schoot tekort. Daar konden de vele enthousiaste oorlogsvrijwilligers weinig aan veranderen.

Duitsland

De Duitse machtsuitbreiding en het nationalisme dreigden het broze machtsevenwicht in Europa te verstoren. Het gevolg was een snelle wapenwedloop. De meeste landen breidden ook hun leger gevoelig uit. Het Duitse Rijk had in totaal niet minder dan 3,8 miljoen man onder de wapens. Ze droegen een nieuw, veldgrijs uniform. De Duitse reserves waren veel beter opgeleid en bewapend dan de Franse. Duitsland had ook veel zwaardere kanonnen. De vloot was na de Britse de tweede ter wereld. Bovendien konden de Duitsers gebruikmaken van zeppelins voor verkenningsvluchten en luchtbombardementen.

Rusland

Rusland had het grootste leger van allemaal. De meeste soldaten waren echter slecht uitgerust en opgeleid. Toch waren de Duitsers bang van de 'Russische pletwals'.

Maar meteen al in augustus 1914 versloegen ze de Russische beer aan het oostfront. De dreiging was voorlopig afgewend.

Oostenrijk-Hongarije

Het leger van Oostenrijk-Hongarije was wel groot, maar het telde te veel verschillende nationaliteiten. Driekwart van de manschappen was niet van Duitstalige afkomst. Dat maakte het leger moeilijk te leiden.

Frankrijk

Frankrijk had een even groot leger als Duitsland: 3,8 miljoen. De Fransen gebruikten lichtere kanonnen dan de Duitsers. Die waren wel erg wendbaar en snel, maar tegelijk een stuk minder krachtig. De manschappen droegen nog steeds hun oude, opvallende outfit: een blauwe tuniek en een rode broek. Het waren al te opvallende kleuren, die heel wat soldaten het leven zouden kosten.

Het plan Von Schlieffen

Duitsland werd aan twee kanten ingesloten door vijanden: Frankrijk en Rusland. Die hadden in 1893 een militair bondgenootschap gesloten. Dat stelde Duitsland voor een lastig probleem: als het een van de twee aanviel, kreeg het meteen twee tegenstanders tegenover zich en dan nog wel op twee fronten tegelijk. Om zo'n tweefrontenoorlog te voorkomen, had de Duitse generale staf een plan: het Schlieffen-plan, naar de toenmalige Duitse stafchef, graaf Alfred von Schlieffen.

Het Schlieffen-plan draaide helemaal rond snelheid en timing. De Duitsers berekenden dat Rusland 6 weken nodig zou hebben om zijn leger te mobiliseren. Zelf had Duitsland maar 2 weken nodig, net als Frankrijk. Daarom gokten de Duitsers op een snelle overwinning binnen zes weken tegen Frankrijk. Wanneer de Fransen verslagen waren aan het westelijke front, zouden de Duitsers ongestoord de Russen kunnen aanpakken aan het oostelijke front. Althans, dat was de bedoeling.

De Fransen zouden de Duitse aanval via Elzas-Lotharingen verwachten, dacht Schlieffen. Sinds de Frans-Duitse oorlog, toen de Duitsers het gebied hadden veroverd, had Frankrijk aan zijn nieuwe oostgrens een gordel van versterkte forten aangelegd. Om die te ontwijken, besloot Schlieffen Frankrijk via het noorden aan te vallen. De Franse grens met België was nauwelijks verdedigd. Dan zouden de Duitsers snel naar Parijs doorstoten en het Franse leger van achteren aanvallen en vernietigen.

België

Er was één grote moeilijkheid met het Schlieffenplan: België was sinds zijn ontstaan in 1830 een neutraal land. Sterker nog, Duitsland was een van de 'garanten': samen met het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk, Oostenrijk en Rusland had het destijds plechtig beloofd om de Belgische neutraliteit blijvend te beschermen. Toch hielden de Duitsers vast aan het Schlieffenplan. Over eventuele tegenstand in België maakten ze zich weinig zorgen. Dat landje zou zich wel niet durven te verzetten, dachten ze.

Frankrijk

De Franse grens met België was inderdaad nauwelijks verdedigd. Die fout in de Franse strategie had verschillende oorzaken. De belangrijkste was de doctrine van het 'offensive à outrance', het geloof in de kracht van de aanval tot het uiterste. Voor de Franse militaire strategen was aanvallen nobel en eervol, verdedigen achterbaks en laf.

De Fransen geloofden ook niet dat de Duitsers de neutraliteit van België zouden schenden, want daardoor zouden ze Engeland in het conflict betrekken. Bovendien geloofde de Franse opperbevelhebber Joffre

dat een omtrekkende beweging van de Duitsers juist een goede zaak zou zijn, omdat ze dan in het centrum kwetsbaar werden. Een Franse generaal drukte het zo uit: 'Des te beter voor ons als ze tot in Rijsel geraken. We snijden het Duitse leger gewoon in tweeën!'

Maar de Fransen hielden geen rekening met de inzet van vijandelijke reservetroepen. Daardoor konden de Duitsers tegelijk in het westen aanvallen en in het centrum standhouden.

Toen de oorlog eindelijk losbarstte, deden de Fransen precies wat de Duitsers hadden verwacht. Ze hadden al hun kracht geconcentreerd in Elzas-Lotharingen en hun noordelijke grens verwaarloosd. Daardoor konden de Duitse legers in augustus 1914 snel door België en Noord-Frankrijk trekken en oprukken naar Parijs. Ze dreven de Franse en Britse legers voor zich uit. Het zag er naar uit dat Duitsland de tegenstand van de Geallieerden zoals gepland binnen zes weken zou oprullen.

Een mislukking

Toch werd het Schlieffenplan een paar weken later een fiasco. Vlak voor Parijs besloot generaal von Kluck, de bevelhebber van het meest westelijke Duitse leger, om af te wijken van het plan. In plaats van door te stoten naar Parijs, boog hij af naar het zuidoosten. Op die manier gaf hij zijn tegenstanders de gelegenheid om zich te hergroeperen en hem in de flank aan te vallen. Dat gebeurde in de slag bij de Marne, waar 2 miljoen soldaten aan deelnamen.

Waarom weken de Duitsers af van hun oorspronkelijke plan? Was von Kluck bang om geïsoleerd te raken van zijn bevoorrading? Waren zijn manschappen te uitgeput van het dagenlang marcheren? We zullen het nooit zeker weten.

Het Schlieffenplan zag er prachtig uit op papier, maar het liep onherroepelijk vast in de chaos en de verwarring van de eerste oorlogsdagen. Net als de Fransen hadden de Duitsers niet ingezien dat een oorlog op deze schaal door niemand in de hand kon worden gehouden.

Na de slag bij de Marne moesten de Duitsers zich terugtrekken. Na enkele weken liepen ook de bewegingen van de Geallieerden vast in de modder van Noord-Frankrijk en de IJzervlakte. Van de Noordzee tot aan de Zwitserse grens ontstond een dubbele, ononderbroken lijn van versterkte loopgraven. De bewegingsoorlog was verzand in een bloedige patstelling, die vier jaar lang zou aanslepen. Voor die patstelling waren honderdduizenden mensen gestorven, gesneuveld en vermoord.

Sarajevo

Een of andere stommitieit op de Balkan, zo had Bismarck voorspeld, zou een nieuwe oorlog ontketenen. In de zomer van 1914 kreeg hij gelijk. Een incident in Sarajevo, de hoofdstad van Bosnië-Herzegovina, was de vonk die Europa in lichterlaaie zou zetten.

In 1908 had Oostenrijk-Hongarije het naburige Bosnië-Herzegovina geannexeerd. Sindsdien zonnen de Bosnische en Servische nationalistinnen op wraak.

Op 28 juni 1914 zagen ze hun kans schoon. Die dag bracht aartshertog Franz Ferdinand, de kroonprins van Oostenrijk-Hongarije, een bezoek aan Sarajevo. De student Gavrilo Princip schoot Franz Ferdinand en diens echtgenote van dichtbij neer met een Belgisch FN-pistool. Princip was lid van de nationalistische beweging Jong Bosnië. Die had banden met de Zwarte Hand, een obscure Servische terreurorganisatie. Voor Oostenrijk-Hongarije stond het daarmee vast dat Servië achter de aanslag zat.

Op 23 juli stelde Wenen Servië verantwoordelijk en formuleerde het een ultimatum. Servië ging in op de meeste Oostenrijkse eisen, maar toch vond Wenen dit onvoldoende. Op 28 juli verklaarde het Servië de oorlog. Daags erna beschoot de Oostenrijkse artillerie de Servische hoofdstad Belgrado. Oostenrijk-Hongarije verzekerde zich van de Duitse steun. De wederzijdse verplichtingen en bondgenootschappen maakten een grootschalig conflict onvermijdelijk.

Het begin

Na de aanslag in Sarajevo riep Frankrijk de algemene mobilisatie uit. Legers werden in staat van paraatheid gebracht. Op 2 augustus overschreed het Duitse leger de grens met Luxemburg. Twee dagen later vielen ze ook België binnen. Voor Groot-Brittannië was dat de aanleiding om ook tegen Duitsland in het strijdperk te treden. De Eerste Wereldoorlog was begonnen.

Meteen na het uitbreken van de oorlog waren de Centralen nog maar met zijn tweeën. Italië, het derde lid van de Triple Alliance, had zich teruggetrokken. Volgens de Italianen hadden de twee bondgenoten namelijk zelf de aanval ingezet. Italië was dus niet verplicht om te hulp te komen, vond het.

Vrijwel onmiddellijk, in augustus 1914, verslaat Duitsland het Russische leger. De dreiging aan het Oostfront is voorlopig afgewend.

De Slag aan de IJzer

België was neutraal. Daar stonden zowel Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk als het Duitse Rijk borg voor. Op 4 augustus 1914 schond Duitsland echter eenzijdig het verdrag. Achtendertig divisies van het Duitse 1ste, 2de en 3de Leger (zowat 800.000 man) trokken België binnen. Ze waren van plan het kleine Belgische leger van 200.000 man te overweldigen en daarna zuidwaarts te trekken om de Fransen te omsingelen en te verslaan.

Maar de Belgen lieten zich niet zo makkelijk overweldigen. Terwijl het Britse Expeditieleger werd aangevoerd, verdedigden de Belgen zich hardnekkig. Ze hielden de opmars hier en daar enkele cruciale dagen tegen en boden twee beslissende maanden lang weerstand bij Antwerpen. De Duitsers hadden verwacht dat ze binnen 39 dagen Parijs zouden veroveren en de Fransen verslaan. In plaats daarvan brachten de Geallieerden hen begin september tot stilstand. Zowel de Duitsers als de Geallieerden stuurden troepen naar het noorden, in de richting van de Kanaalhavens. Beide strijdkrachten probeerden elkaar de pas af te snijden terwijl ze verder oprukten.

Intussen kwamen de restanten van het Belgische leger, dat zich uit Antwerpen had teruggetrokken, samen op de linkeroever van de IJzer. Daar vormden ze front. Op 20 oktober zette het Duitse 4de Leger de aanval in. Twee dagen later slaagden elementen van een Duitse divisie erin om de stroom over te steken. De Belgen moesten zich terugtrekken tot achter de spoorweg Nieuwpoort-Diksmuide. Bij Diksmuide werd de helft van de 6.500 als versterking gestuurde Franse Fusiliers-marins uitgeschakeld. De verdediging hield stand. Maar hoe lang nog?

Op 25 oktober gaf koning Albert I, de bevelhebber van het Belgische leger, het bevel om de vlakte achter de IJzer onder water te zetten. Bij de monding in Nieuwpoort werden de schuifdeuren geopend vóór elke vloed en bij eb weer gesloten. Met twee keer hoogwater per dag waren er verschillende dagen nodig om voldoende zeewater binnen te laten en te voorkomen dat het terug naar zee liep. Maar net toen de Duitsers op 29 en 30 oktober op het punt stonden om definitief naar de Kanaalhavens door te stoten, vormden de rivier en het ondergelopen land een onneembare hindernis. Voor de Duitsers zat er niets anders op dan zich terug te trekken. Ondanks herhaalde aanvallen stelde het water de sector aan de IJzer voor de rest van de oorlog veilig.

De Eerste Slag bij Ieper

Half oktober 1914 waren de heuvels rond Ieper, die op 4 tot 8 km van het stadscentrum liggen, in het bezit van de Fransen en Britten. Op 18 oktober kregen de Britse 7de infanteriedivisie en 3de cavaleriedivisie het bevel om naar het oosten op te rukken en zich naast de Franse cavalerie in Roeselare op te stellen. Ze zouden er nooit geraken. Ze beseften niet op welke schaal ze zelf zouden worden aangevallen.

Twee dagen later waren het de Duitsers die de heuvels bezetten. Ze hadden ook Passendale ingenomen, dat ze drie jaar lang niet meer zouden prijsgeven. De volgende dag, 21 oktober 1914, lanceerden ze hun aanval op de stad. De Eerste Slag bij Ieper was begonnen. In Langemark stonden doorgewinterde beroepssoldaten van de Britse 1ste divisie tegenover een massa Duitse reservisten en vrijwilligers, meestal kadetten en universiteitsstudenten met amper zes weken militaire opleiding achter de rug. Ten minste 3.000 onder hen zouden de aanval niet overleven. Een groot aantal ligt begraven op het Studentenfriedhof, de Duitse militaire begraafplaats te Langemark.

Ondanks hun verliezen drongen de Duitsers de Geallieerden verder terug. Tegen 31 oktober hadden ze Geluveld veroverd en waren ze op de Meenseweg bijna door de Britse linie gebroken. De volgende dag namen ze de Mesense heuvelkam en Wijtschate in, terwijl Britten Geluveld heroverden. Het lot van Ieper hing aan een zijden draadje. Op 11 en 12 november bezetten Duitsers Sint-Elooi. Het professionele Britse Expeditieleger was intussen vrijwel volledig vernietigd. Koks, foeriers, seiners en andere non-combattanten werden de vuurlijn ingestuurd, met of zonder wapens.

Maar de Duitse aanvallen werden minder hevig, en spoedig staaften beide kampen uitgeput de strijd. Het was het einde van de Eerste Slag bij Ieper en het begin van de stellingenoorlog - en van de winter. Om te voorkomen dat de Geallieerden beschutting zouden vinden in Ieper, bestookten de Duitsers de stad constant. Op 22 november schoten ze de Lakenhallen en het hele stadscentrum in brand. De Salient was intussen nog maar half zo groot als in het begin en nu al waren er zowat 100.000 mannen gesneuveld. Nog eens minstens 400.000 zouden er de volgende drie jaar het leven laten.

Het kerstbestand

Vanaf het prille begin van de stellingenoorlog, in november 1914, waren er tekenen van stilzwijgende afspraken. Op verschillende plaatsen schreven soldaten van beide zijden over onderbrekingen in de gevechten, vooral omstreeks het ontbijt en 's avonds, wanneer de rantsoenen naar de frontlijn werden gebracht.

Sinds de Napoleontische oorlogen was er in vrijwel alle grote campagnes sprake geweest van informele bestanden. Toch was de mate van verbroedering tussen Britse en Duitse troepen tijdens de kerstdagen van 1914 verrassend groot. De verslagen van zowel officieren als gewone soldaten doen vermoeden dat minstens twee derde van de Britse sector erbij betrokken was. Bij de Fransen en de Belgen was het niet veel anders.

Kerstavond was een prachtige, maanverlichte vriesnacht, die nog mooier werd toen de Duitsers op kleine kerstbomen kaarsen lieten branden en ze boven op de borstwering plantten. 'Net het voetlicht in een schouwburg', schreef een Britse soldaat. Er werden kerstliederen gezongen ('ik denk dat we minder harmonieus klonken dan de Duitsers'). Dan werd er heen en weer geroepen: 'Hallo, Tommy!' 'Hello, Fritz!' De 'vijanden' waagden zich voorzichtig in het niemandsland, schudden elkaar de hand, gaven elkaar een vuurtje en wisselden geschenken uit: Duitse worsten en sigaren, ingeblikte hutspot, tabak, familiefoto's en Londense kranten.

Het bestand duurde minstens tot het einde van tweede kerstdag. Op sommige plaatsen hield het stand tot Nieuwjaar, zelfs tot een eind in januari. Maar in andere sectoren ging de oorlog gewoon door. De toestand kon 200 meter verder anders zijn, afhankelijk van de houding van een bataljonscommandant. Overal waar het tot een bestand kwam, maakten beide zijden van de gelegenheid gebruik om hun doden te begraven en hun loopgraven te verbeteren.

Dilemma's

Tijdens het kerstbestand ontmoetten soldaten 'vijanden' die, net als zij, de gruwelen van de vier eerste oorlogsmoederen wilden vergeten. Winston Churchill, destijds 39 jaar oud en First Lord of the Admiralty (zeg maar Brits minister van Marine), was verslaggever geweest tijdens de Boerenoorlog in Zuid-Afrika en kende dus het dilemma waarmee de soldaten werden geconfronteerd. Hij schreef in november 1914 aan zijn vrouw: 'Ik vraag me af wat er zou gebeuren als de legers opeens tegelijk de wapens zouden neerleggen en zouden zeggen dat er maar een andere manier moest komen om onenigheid te beslechten!'

Voor vele anderen bestond er helemaal geen dilemma. Luitenant Tyrell, die als arts verbonden was aan het 2de bataljon Lancashire Fusiliers, schreef in zijn dagboek: 'Donderdag 24, kerstavond. Hier is geen vrede! Kanonnengebulder rond Ploegsteert en Mesen.' Anderen stonden dan weer wel voor een morele keuze, al was het dan maar tijdelijk. Brigadegeneraal Count Edward Gleichen, de commandant van de Britse 15de Infanteriebrigade tijdens het kerstbestand, schreef later: 'Wat moesten onze mannen doen toen Duitse soldaten uit hun loopgraven kwamen en ongewapend naar de overkant wandelden, met sigaren en kerstwensen? Schieten? Op ongewapende mannen schiet je niet.'

Twijfel was er niet bij de leiders van de verschillende christelijke kerken. Zij waren allemaal even overtuigd dat hun kant een rechtvaardige oorlog voerde. Maar voor een man als de Vlaamse kunstenaar, internationalist en pacifist Frans Masereel was het begrip 'rechtvaardige oorlog' dan weer even absurd als grotesk. Masereel werkte als onbezoldigd vrijwilliger voor het Rode Kruis in Genève, waar hij post voor krijgsgevangenen sorteerde. Later zou hij er zijn artistieke talenten gebruiken om het gedrag van alle oorlogvoerende naties scherp op de korrel te nemen. Zijn houtsneden en tekeningen verschenen eerst in *Les Tablettes*, een maandblad dat zich tegen de oorlog keerde, en later in de krant *La Feuille*. Masereel kwam meestal aan om 11 uur 's avonds, twee uur voor de krant naar de drukker ging, koos een onderwerp en verwerkte het ter plekke tot een tekening. Het moest dus meteen raak zijn: tijd voor verbeteringen was er niet.

Maar de oorlog bleef duren. De bevelhebbers vreesden dat het monotone leven in de loopgraven opnieuw zou kunnen leiden tot de filosofie van 'leven en laten leven' die het kerstbestand had geïnspireerd. Daarom gaven ze de lagere officieren de instructie om 'de offensieve instelling van de troepen met alle beschikbare middelen aan te moedigen, zelfs al waren ze in het defensief'.

De Stellingenoorlog

Aan het front

Het leven in de loopgraven

Van alle wapenfeiten van de Eerste Wereldoorlog spreken de moordende veldslagen - Verdun, de Somme, Passendale - het meest tot de verbeelding. En toch komt het woord 'veldslag' maar zelden voor in memoires en getuigenissen. Wat de mannen meer is bijgebleven, is het leven in de loopgraven: de verveling, de kou, de modder, het ongedierte, de ellende ... en, ondanks alles, het avontuur en de vriendschap.

Modder

De grootste gesel in de loopgraven was het slechte weer. Een regenbui herschiep de vette, vruchtbare landbouwgrond in een reusachtige modderpoel. Metersdiepe granaatrechters vulden zich met modder, die mannen, kanonnen en zelfs hele paardenspannen onherroepelijk naar beneden zoog. De loopgraven moesten dan ook constant worden onderhouden. Soms waren er zelfs geen herkenbare loopgraven meer. 'Boue et boche', de modder en de mof, waren voor de Franse opperbevelhebber Foch de ergste tegenstanders.

Koude

Naast de modder was er de kou. In de winter van 1917 vroom het bij Ieper 20 graden. Wat je ook droeg, de koude drong er doorheen. Bewegen kon nauwelijks, een vuurtje stoken was uitgesloten. Vooral wie in de eindeloze winternachten op wacht stond, had het zwaar te verduren. Wie te lang in de natte, koude loopgraven stond, hield er 'loopgravenvoeten' aan over: blauwe, levenloze voeten, met weldra ontstekingen.

Ratten en luizen

In en om de loopgraven krioelde het van de ratten. Ze vraten niet alleen aan het karige voedsel van de soldaten, maar ook aan de vele onbegraven lijken in het niemandsland. In de roman 'Im Westen Nichts Neues' noemt Erich Maria Remarque ze 'kadaver-ratten':

'Ze eten van iedereen's brood. Kropp rolt dat van hem in zijn tentzeil en legt het onder zijn hoofd, maar hij kan niet slapen omdat de ratten over zijn gezicht lopen om zijn brood te kunnen pakken.'

Ook luizen waren een echte plaag. In de loopgraven, waar hygiëne ver te zoeken was, ontsnapte niemand eraan. Luizen kunnen dagenlang overleven zonder bloed en zijn goed bestand tegen de kou. Sommige mannen hadden er letterlijk honderden over hun hele lijf. Maar luizen verwijderen verdreef de verveling en was een echte sociale bezigheid.

Mentale problemen

De soldaten hadden het niet alleen lichamelijk lastig, ook mentaal eiste het leven in de loopgraven zijn tol. Het overheersende gevoel was verveling.

Daarnaast was er de angst voor de dood. Granaten en scherpshutters maakten dagelijks slachtoffers. Bovendien stonden de soldaten vaak letterlijk oog in oog met de dood. De lijken in niemandsland konden niet altijd worden begraven, zodat ze soms vlak bij de stellingen lagen te ontbinden ...

Het gebrek aan slaap, de tergende machteloosheid en de constante confrontatie met dood en verminking zorgden voor grote vermoeidheid. Volgens het frontblaadje L'Echo des tranchées-ville kende iedere soldaat de beruchte 'cafard'. 'Het is een morele slapheid die zich van je meester maakt. Alles is zwart. Je bent het leven beu ...'

Sommige soldaten werden letterlijk gek. De legerleiding nam zulke gevallen niet snel ernstig, maar toch werden een groot aantal militairen in de laatste jaren van de oorlog om psychische redenen behandeld.

Troost

Maar het leven in de loopgraven was niet alleen ellende. Iedere dag weer keken de mannen uit naar de komst van de rantsoenen, ook al was het voedsel vaak slecht en eentonig. Weinig kon hen zo ergeren en opstandig maken als eten dat te laat of helemaal niet werd gebracht.

Ook sigaretten waren een troost. Roken was in de jaren vóór de oorlog enorm populair geworden in alle lagen van de bevolking. Tabak en sigaretten waren in verhouding tot nu heel goedkoop.

Katten of andere huisdieren, meestal afkomstig van verlaten boerderijen, werden door de militairen vertroeteld. De mannen waren ook erg gesteld op de vele trek- en lastdieren van het leger: muilezels, maar vooral paarden. Duizenden paarden werden net als de mensen het slachtoffer van granaten, kogels, ziekte en uitputting. Bij het gekerm van gewonde collega's bleven veel soldaten ogenschijnlijk onbewogen, maar bij een stervend paard had zelfs de meest geharde veteraan het lastig.

De veldslagen

In bijna alle gevechten of slagen in de Eerste Wereldoorlog lieten duizenden soldaten het leven voor een onzekere terreinwinst van een paar honderd meter.

Een gevecht begon met spervuur. De artillerie, die zich een eind achter de eigen frontlijn bevond, probeerde met zwaar geschut de vijandelijke loopgraven in puin te schieten. Zo'n beschieting kon urenlang duren en maakte een oorverdovend lawaai. Als de wind goed stond, was het geschut rond leper te horen in Londen.

Na het spervuur volgde dan de stormloop. Op een afgesproken teken klommen duizenden soldaten tegelijk uit hun loopgraven. Meteen achter hen kwam een tweede golf, daarna een derde, enzovoort.

Op papier leek het simpel. Eerst schakelde het spervuur de verdedigers uit. Daarna moesten de aanvallers het niemandsland oversteken, de resterende weerstand opruimen en de posities van de vijand innemen. Maar de praktijk was meestal anders. Vaak zaaide het spervuur wel veel verwoesting, maar wisten de verdedigers diep onder de grond de beschietingen toch te overleven. Wanneer de aanval losbarstte, haastten ze zich naar boven en begonnen ze te schieten.

Heel wat mannen werden al na een paar meter getroffen door een kogel, een bomscherf of een granaatsplinter. Velen sneuvelden, anderen raakten zwaargewond. Als ze de eigen loopgraven niet konden bereiken, dan moesten ze wachten op hulp. Kwam die niet, dan konden ze alleen maar wachten op de dood.

De loopgraven werden beschermd door dikke rollen of netten prikkeldraad. Meestal waren die niet voldoende vernietigd. Dan zaten de aanvallers vast en werden ze hulpeloos neergeschoten vanuit de loopgraven.

Soldaten die toch door het niemandsland geraakten, hadden vaak geen idee hoe ze verder moesten. Op het slagveld kon iedere stap buiten de beschutting van een loopgraaf of granaatrechter de laatste zijn. Het was vrijwel onmogelijk om tijdens de gevechten te communiceren of bevelen over te brengen. De telefoon bood evenmin uitkomst, want de telefoonlijnen stopten waar het niemandsland begon.

Als de avond viel, was het tijd om de terreinwinst te meten en de overblijvenden te tellen. Er werd navraag gedaan naar doden en gewonden. Het eerste cijfer was vaak kleiner dan gedacht, het tweede vrijwel altijd groter. Op 1 juli 1916, de eerste dag van de Slag bij de Somme, telden de Britten bijvoorbeeld 21.000 doden en nog eens dubbel zoveel gewonden.

Op sommige slagvelden vielen tientallen mensen voor iedere vierkante meter terreinwinst. Met hun mitrailleurs en kanonnen waren de verdedigers immers altijd in het voordeel. De generaals hielden daar zelfs rekening mee: als je maar genoeg soldaten naar voren jaagt, zo dachten ze, dan zijn er altijd wel een paar die de overkant halen. Tienduizenden soldaten betaalden die tactiek met hun leven...

Het niemandsland

Wat was het niemandsland? Het was de strook tussen de voorste loopgraven van de vijandelijke legers. Het niemandsland liep als een lint over heel het westelijke front. De breedte varieerde van zowat 1.000 tot nauwelijks 50 meter. Het was versterkt met prikkeldraad; hier en daar stonden door granaatslagen afgeknakte bomen. Het stikte er van de ratten, die leefden van de lijken van soldaten en de rottende paardenkarkassen. Het was bezaaid met granaattrechters, die vol water liepen als het regende. Soldaten vielen erin en verdronken. In Vlaanderen stikten ze in de modder waarin ze onder het gewicht van hun uitrusting wegzonken.

Soms moest de infanterie, in plaats van een rechtstreekse aanval, het niemandsland binnensluipen en wachten op het signaal voor een grote aanval. Elke nacht staken patrouilles over op verkenning of om de vijand bij verrassing te doden of gevangen te nemen. Een patrouille die in het licht van een vuurpijl werd betrapt, werd met mitrailleurs uitgeschakeld. Volgens Ernst Jünger, destijds een Duits officier, was het lawaai van een onophoudelijk nachtelijk artilleriebombardement zo ontredderend dat mannen hun eigen naam vergaten of niet eens meer tot drie konden tellen. Maar overdag werd de stilte soms alleen doorbroken door de droge knal van het geweer van een scherpschutter.

Wapens

Tot het begin van de negentiende eeuw werden wapens vervaardigd door gespecialiseerde ambachtslui en werden veldslagen uitgevochten tussen kleine legers. Oorlog, dat betekende beproefde tactische zetten, gedurfde improvisatie en individuele staaltjes van heldenmoed. Maar tegen het einde van diezelfde eeuw produceerde de wapenindustrie vele duizenden mitrailleurs en konden, zoals het in een verslag van de

Slag bij Verdun te lezen staat, ‘... drie mannen en een mitrailleur een heel bataljon hielden tegenhouden’. Het karakter van de oorlog was fundamenteel en definitief veranderd. Wapens waren nu belangrijker dan manschappen. En eenvoudiger bovendien: om een mitrailleur te bedienen, had je niet de vaardigheden nodig die snel geweervuur vereiste.

In augustus 1914 was er niemand die dit werkelijk inszag. Het werd pas duidelijk, althans voor de verstandigste frontsoldaten, toen de Duitsers zich tegen het einde van het jaar ingroeven om het veroverde gebied te verdedigen. Hoe hard de Geallieerden ook probeerden om door de Duitse linie te breken, ze werden tegengehouden door mitrailleurs en aan stukken gereten door Duitse artillerie: de ‘nieuwe’ en de ‘oude’ wapens. De verdedigers hadden alle troeven in handen.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog had de artillerie een groter bereik dan ooit tevoren (meer dan 20 kilometer voor de grootste houwitsers), zodat de batterijen een eind achter de linies uit het gezicht van de vijand konden worden gehouden. Dankzij de steeds modernere projectielen en de betere beheersing van de terugslag konden ook kanonnen voortaan snel en toch accuraat schieten, tenminste als ze op een stevige ondergrond stonden. Vanaf 1917 was ook de artillerietactiek sterk verbeterd, met vijf of zes opeenvolgende golven projectielen die bij een aanval langzaam naar voren schoven en door de oprukkende infanterie werden gevolgd.

Toch had geen van beide kampen een duidelijke voorsprong in de bewapening, zelfs niet in mitrailleurs. Dus namen ze hun toevlucht tot nieuwe uitvindingen om de patstelling te doorbreken. Ze verdedigden zich met enorme hoeveelheden prikkeldraad - hindernissen die tot de komst van de tanks haast onmogelijk konden worden overwonnen - en met betonnen bunkers. Ze vielen elkaar aan met stikgassen, vlammenwerpers, bommen, tanks en handgranaten (de handgranaat was voor de Eerste Wereldoorlog wat de bajonet was geweest voor de Slag bij Waterloo). Ze groeven gangen onder de vijandelijke stellingen en vulden ze met zware explosieven.

Gas

Op 22 april 1915 werd bij Steenstraat, tussen Ieper en Diksmuide, voor het eerst in de geschiedenis dodelijk gifgas gebruikt. Een groengele wolk dreef langzaam naar de Geallieerde loopgraven. Franse en Canadese soldaten kregen de volle laag.

De Duitsers zouden hun vroege voorsprong in chemische wapens de rest van de oorlog behouden. Grote ondernemingen als Bayer en Badische Anilin produceerden telkens weer nóg dodelijkere en efficiëntere gassen.

Aanvankelijk kwam het gas uit grote cilinders, waarvan je gewoon de kraan moest openzetten. Later werden er gasgranaten ontwikkeld.

Gas was levensgevaarlijk, maar gelukkig erg moeilijk te gebruiken. Het belangrijkste was dat de wind goed stond. Anders bleef het gas hangen of, erger nog, waaide het terug naar de eigen rangen. Wat de wind betreft, waren de Duitsers in het nadeel: zij zaten aan de oostelijke kant van het front, terwijl de wind meestal uit het westen komt.

In Steenstraat gebruikten de Duitsers chloorgas. In december 1915 kwamen ze met fosgeen, dat veel gevaarlijker was. Mosterdgas (of yperiet, genoemd naar Ieper) deed zijn intrede aan het front in juli 1917. Het was niet bedoeld om te doden, maar om soldaten lange tijd ongeschikt te maken om te vechten.

Gasmaskers waren het enige middel tegen gifgas. Al een paar weken na de eerste gasaanval kwamen de Britten met een primitief soort masker. Maar pas in 1917 hadden ze een gasmasker ontwikkeld dat echt veilig was behalve dan tegen mosterdgas, want dat drong ook het lichaam binnen via de blote huid. Meer dan 90 procent van alle slachtoffers kon na een gasaanval terug naar het front. Maar velen zouden de rest van hun leven kampen met ademhalingsproblemen. En ook de angst bleef...

Medische verzorging

Een oorlog op industriële schaal maakte een groot aantal slachtoffers. In theorie waren de Geallieerden daarop voorbereid, maar de praktijk zag er heel anders uit. Twee derde van de Belgische soldaten die sneuvelden als gevolg van de Slag aan de IJzer stierven bij de stations van Duinkerke en Calais, waar ze dagenlang in rijtjes naast elkaar lagen te wachten op verzorging die er nooit kwam. En zonder de hulp van vrijwillige eenheden ambulanciers zouden nog meer Belgische en Franse soldaten het leven hebben verloren.

In de eerste oorlogsmaanden werden de medische diensten aan beide zijden volledig overrompeld, zowel door de aard van de verwondingen als door de aantallen gewonden. Aan het westelijke front werd de oorlog uitgevochten op vruchtbare, zwaar bemeste landbouwgrond. Vuil en bacteriën drongen binnen in de wonden, die daardoor begonnen te rotten, vol gas raakten en opzwellen. Dat was het gevreesde gasgangreen, een aandoening die niets te maken had met gasaanvallen maar wel veel meer mannen het leven kostte, zelfs al waren ze maar lichtgewond. Antibiotica bestonden nog niet en de tijdens de oorlog ontwikkelde ontsmettingsmiddelen hielpen niet. De beste behandeling was het aangetaste lichaamsweefsel zo vlug mogelijk te verwijderen.

Wanneer een soldaat aan het front gewond raakte, werd hij naar de dichtstbijzijnde hulppost ('aid-post', 'poste de secours', 'Verbandplatz') gebracht, die meestal niet te ver van de voorste frontlijn lag. Na de eerste verzorging stapte hij naar een vooruitgeschoven verbandplaats of werd hij erheen gedragen voor een spuitje tegen tetanus. Daarna bracht een pijnlijke rit in een ziekenwagen of een door paarden getrokken voertuig hem naar het dichtstbijzijnde veldhospitaal, dat in het Engels CCS (casualty clearing station), in het Frans hôpital mobile en in het Duits Feldlazarett heette.

Sommige van die veldhospitelen bevonden zich in gebouwen die het leger had aangeslagen. Meestal waren het echter tentendorpen in de buurt van spoorweghoofden, zodat de gewonden gemakkelijk

konden worden aan- en afgevoerd. Maar de treinen die de gewonden wegbrachten - de lopende banden van deze geïndustrialiseerde oorlog - voerden op de terugweg naar het front ook munitie en verse troepen aan. De munitie werd opgeslagen naast de spoorweghoofden en vormde dus een ideaal doelwit voor de vijandelijke artillerie. De krakkemikkige veldhospitaal in de buurt waren dan mee het slachtoffer.

Grote aantallen gewonden stierven voor ze een veldhospitaal konden bereiken. Anderen stierven buiten op brancards terwijl ze wachtten op een vrij bed. Britse soldaten die konden worden gered, werden na enkele tussenstops in hulpposten en veldhospitalen met de trein naar een van de veilige basishospitalen bij de kust gebracht. Wie pech had, werd na verzorging teruggestuurd naar het front. Maar iedere Britse soldaat hoopte vurig op een 'Blighty wound': een verwonding die ernstig genoeg was voor een overzet met het hospitaalschip naar Engeland, maar niet ernstig genoeg om de gewonde soldaat in kwestie een blijvende handicap te bezorgen (de bijnaam 'Blighty' voor Engeland was afkomstig van soldaten die in Brits-Indië hadden gezeten; in het Hindi betekent bilayati 'een plaats op een zekere afstand').

Achter het front

Een bonte bevolking

Naast de vele soldaten in kantonnement, waren er achter het front tal van andere militairen werkzaam zoals de transporttroepen en de verschillende arbeidskorpsen. Zij moesten materiaal en munitie aanvoeren en allerhande klussen opknappen, zoals wegenwerken. Eén ervan was het Chinese Labour Corps, samengesteld uit arbeiders afkomstig uit het door de Britten gehuurde gebied Wei-hai-Wei. Ook verschillende grote veldhospitalen bevonden zich achter het front. Vaak herinneren nu enkele grote militaire begraafplaatsen ons daaraan. Ook tal van hoofdkwartieren bevonden zich in het achtergebied.

Achter het front werkten heel wat vrouwen, meestal jonge Belgische vluchtelingen. Ze waren verpleegster, wassen en ontluisten de uniformen of verdienden hun brood in cafés, eethuizen of bordelen. Heel wat vrouwen werkten ook onrechtstreeks voor het leger, bijvoorbeeld in de wapenfabrieken. Overal namen vrouwen de plaats in van de mannen die aan het front vochten.

Een aparte groep achter het front waren de krijgsgevangenen: militairen die waren gevangengenomen of zich hadden overgegeven aan de vijand. Zo'n overgave was vrij riskant, want de minste verdachte

beweging leverde een kogel op. Wie zich toch had weten over te geven, werd meestal redelijk goed behandeld. Krijgsgevangenen werden overgebracht naar kampen en achter het front ingezet voor klussen. De propaganda aan beide kanten probeerde de vijandelijke soldaten er trouwens voortdurend toe te bewegen om zich over te geven.

Censuur en propaganda

Slecht nieuws, zo vond de overheid, kon alleen maar leiden tot moedeloosheid. Daarom werd de pers streng gecensureerd. Het publiek wist dan ook amper wat er echt gebeurde aan het front. Niet iedereen legde zich daarbij neer. Zo werd in Parijs het satirische weekblad *Le Canard enchaîné* opgericht. 'Iedereen weet', zo spottte stichter Maurice Maréchal, 'dat de Franse pers zonder uitzondering aan haar lezers volstrekt ware nieuwsberichten meedeelt. Wel nu, het publiek heeft er genoeg van. Het publiek wil voor de verandering valse nieuwsberichten. En het zal er krijgen.'

Aan beide zijden deden de meest fantastische verhalen over de vijand de ronde. In het begin van de oorlog beschuldigde de geallieerde pers de Hunnen, zoals ze de Duitsers noemden, ervan Belgische kinderen de handen af te hakken. Van hun kant geloofden de Duitsers dat Belgische burgers vanuit hun huizen Duitse soldaten in de rug schoten.

Ook alle brieven van het front naar het thuisfront en omgekeerd werd streng gecensureerd. Vooral vermeldingen van plaatsnamen aan het front waren ten strengste verboden. De censuur ging soms bruut te werk: Gewraakte passages werden zonder boe of ba uit de brief weggeknipt of weggebrand. Er werden tal van truckjes gebruikt om de censuur te omzeilen: zo kon in een brief bepaalde letters onderstreept worden. Samen vormden die de naam van de plaats waar men zich bevond.

Poperinge en Roeselare

Als de soldaten geluk hadden, dan lag er in de buurt van hun kamp of kantonnement een stadje. Daar gingen ze naartoe voor eten, drank, sigaretten, vrouwen en souvenirs. Van hun karige soldij - een Britse infanterist kreeg één shilling per dag, en ook een Belgische piot kreeg maar een fractie van wat een arbeider verdiende - probeerden de soldaten zoveel mogelijk plezier te hebben.

Voor de geallieerden was vooral Poperinge het dichtstbijzijnde ontspanningscentrum. De Duitsers gingen vooral naar Roeselare, maar ook naar Oostende en Gent. In plaatsen als Poperinge en Roeselare bloeide de prostitutie. De bordelen waren meestal niet erg hygiënisch, dus het risico op geslachtsziekten was groot. Soldaten die er het slachtoffer van werden, waren al gauw een maand buiten strijd. De legerleiding probeerde het probleem aan te pakken met zware straffen voor wie ziek werd, inspecties van de geslachtsdelen en officiële legerbordelen.

Ook aan het geestelijk welzijn van de militairen werd gedacht. De meeste soldaten waren gelovig, en ieder leger had aalmoezeniers in dienst. Daarnaast waren ook tal van privé-organisaties actief. Aan Britse zijde is vooral Talbot House in Poperinge bekend gebleven. Talbot House, of afgekort Toc H, was een soort club voor militairen. Officieren en gewone soldaten werden er op gelijke voet behandeld, wat heel uitzonderlijk was. In de zolderkapel werden missen opgedragen, vaak voor soldaten die de volgende dag naar het slagveld moesten.

Het thuisfront

In de Eerste Wereldoorlog stonden niet alleen legers, maar hele naties tegenover elkaar. De oorlog verslond zoveel wapens en mensen dat ook het thuisfront moest meevechten, zij het dan met zijn eigen middelen. Om de enorme hoeveelheden wapens en munitie te produceren, werden alle beschikbare

arbeidskrachten ingezet in de wapenindustrie. In 1914 werkten in Frankrijk 50 000 mensen in wapenfabrieken, in 1918 waren dat er al 1,7 miljoen. De hele economie stond in het teken van de oorlog.

De afwezigheid van honderdduizenden jongemannen had ook sociaal ingrijpende gevolgen. Hun plaats op het veld en in de fabriek werd dikwijls ingenomen door vrouwen. Geen wonder dat de maatschappelijke positie van de vrouw tijdens de oorlog opvallend veranderde. Burgervrouwen maakten zich verdienstelijke met liefdadigheid. Vooral in de eerste oorlogsdagen wemelde het van de vele vluchtelingen, gewonden en daklozen.

Wie een man, zoon of broer aan het front had, kon weinig meer doen dan bang afwachten. Naarmate de oorlog vorderde, had ieder dorp, iedere wijk, iedere straat zijn doden te betreuen. Bijzonder bitter is het verhaal van de Britse Pals' Battalions - vrijwilligers uit dezelfde fabriek, wijk of vereniging. Zij werden samen ingezet aan het front en verloren soms in één klap de helft of meer van hun manschappen. Het verlies voor het thuisfront nam dan rampzalige vormen aan.

De gewone man of vrouw had het moeilijk om de eindjes aan mekaar te knopen. Tegelijk tierde de woekerhandel welig: alles wat schaars was, werd ontzettend duur. In de oorlogvoerende landen werden de belangrijkste levensmiddelen na verloop van tijd dan ook gerantsoeneerd: ze gingen op de bon.

Bezet België

De toestand in het bezette deel van België was ronduit slecht. Probleem nummer één was de voedselbevoorrading. De landbouw, de industrie en de invoer waren immers vrijwel stilgevallen. Een Nationaal Hulp- en Voedselcomité mocht van de Duitse overheid de bevoorrading organiseren. Amerikaanse voedselhulp kwam van het Committee for the Relief of Belgium, onder leiding van de latere president Herbert Hoover. Overal ter wereld zamelden liefdadigheidsacties geld in voor 'poor little Belgium'.

In bezet België moesten burgers een pasje hebben om te reizen: sindsdien draagt iedere Belg een identiteitskaart. De economie stond volledig ten dienste van de Duitse oorlogsmachine. Tegelijk waren er honderdduizenden werklozen. In 1916 voerde de bezetter een verplichte arbeidsdienst in voor alle mannen van 14 tot 60. Later werden ook de vrouwen opgeëist. Tienduizenden burgers werden tewerkgesteld achter het front of gedepoteerd naar Duitsland.

Gewapend verzet was er nauwelijks in België. Wel werd er militaire informatie het land uit gesmokkeld en werd de spoorlijn naar Aken meer dan eens gesaboteerd. Jongemannen probeerden het land te ontvluchten om zich, via het buitenland, aan te sluiten bij het leger achter de IJzer. Om hen tegen te houden, sloten de Duitsers de Nederlandse grens af met een hek onder hoogspanning. Velen vonden er de dood.

Piket en verlof

Geen enkele militair zat de hele oorlog aan het front. Gewoonlijk duurde een verblijf in de loopgraven van de eerste lijn ongeveer vier dagen, al liet de aflossing wel eens langer op zich wachten. Daarna gingen de mannen voor enkele dagen 'in piket' naar de tweede lijn. Ze knapten er klussen op en waren snel beschikbaar om, als het moest, de eerste lijn te versterken. Na het piket hadden de manschappen enkele dagen rust in hun kantonnement.

Die kantonnementen waren meestal uitgestrekte kampen van barakken of tenten. Soms trokken de militairen in bij gewone burgers. Iedere soldaat keek geweldig uit naar het moment van de aflossing: 'Het is heerlijk om uit de loopgraven te zijn. Je hebt weer de vrijheid om te zeggen 'over een uur'' (C.E. Montague).

Mannen die van het front kwamen, waren doodmoe. Ze wilden dan ook eerst en vooral hun tekort aan slaap inhalen. Daarna gingen ze op zoek naar proper water, schone kleren en een stevige maaltijd, want dat hadden ze soms wekenlang moeten missen. In het kamp viel er weinig te beleven. Knutselen, kaarten en zelfs tuinieren doorbraken de verveling. Overigens was rust in het leger een relatief begrip: gewoonlijk moesten de soldaten toch weer allerhande klussen opknappen.

Britten, Duitsers, de meeste Fransen en sommige Belgen konden af en toe met verlof naar huis. Dat gebeurde erg zelden, en bovendien onregelmatig. De mannen keken er natuurlijk ontzettend naar uit. Toch viel zo'n verlof vaak tegen: het thuisfront begreep niet wat er aan het front gebeurde. Soms konden ze amper van hun verlof genieten: zo kregen Schotten net als elke Britse soldaat maar een weekje, ook al duurde de reis zo lang dat ze vrijwel meteen weer moesten vertrekken.

Het Vervolg van de Gevechten

De Tweede Slag bij Ieper

Op 22 april 1915, rond 5 uur 's middags, zette uit de Duitse linies bij Steenstraat langzaam een dikke, groengele wolk op.

Chloorgas, zo bleek. Franse en Algerijnse soldaten vluchtten massaal naar achteren. Velen van hen zouden er niet levend geraken. In een paar uur tijd rukten de Duitsers op richting Ieper. Het ging zó snel, dat de Duitsers zelf verrast waren. Daarom gaf de legertop de troepen het bevel om zich in te graven. De soldaten gehoorzaamden, maar tegen hun zin.

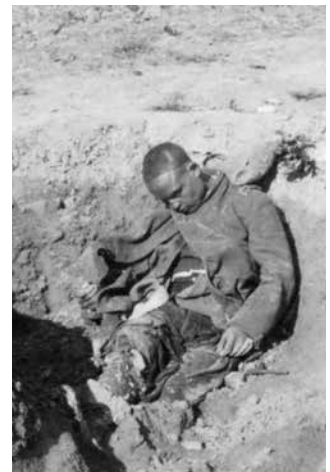
Na de gasaanval beseften de Geallieerde bevelhebbers dat Ieper gevaar liep. De plaats van de gevluchte Fransen werd meteen ingenomen door Canadese troepen. Zij gingen in de tegenaanval bij Sint-Juliaan. Later schoten ook Britten en Belgen te hulp.

De Tweede Slag bij Ieper was begonnen. De gevechten zouden vijf weken duren. Ten noorden van Ieper was de dreiging het grootst. Daar waren Duitse eenheden op twee plaatsen het Ieperlee-kanaal overgestoken. Stapje voor stapje wisten Franse en Belgische troepen ze terug te dringen. Zware Duitse beschietingen en nieuwe gasaanvallen maakten echter vele slachtoffers. Ten oosten van Ieper stonden de Duitsers tegenover Britse troepen. Rond Hill 60, Sanctuary Wood en het Hoge werd gevochten om iedere meter.

Wie nog niet gevlucht was uit Ieper, deed het nu. Ook Camiel Delaere, de ondernemende pastoor van de Sint-Pieterskerk, en Geoffrey Winthrop Young, het hoofd van de vrijwillige Friends' Ambulance Unit, moesten de stad verlaten. Alleen militairen bleven achter. Ieper was nog steeds in Britse handen, maar meer dan een verlaten ruïne schoot er niet van over.

De Tweede Slag bij Ieper viel eind mei stil, bij gebrek aan munitie en manschappen. De Duitsers waren over een groot deel van de Ieper Salient enkele honderden meters tot een paar kilometer opgerukt. Zo was de stad weer een stukje dichterbij gekomen.

Vijf weken vechten hadden een zware tol geëist. De Duitsers telden 35.000 man doden en gewonden, de Britten 60.000.

Artois en Champagne

In mei 1915 vielen Franse en Britse troepen aan in Artois (Artesië). De gevechten duurden enkele weken en kostten tienduizenden soldaten het leven. Blijkbaar was het erg lastig om zwaar verdedigde vijandelijke stellingen te overrompelen. Een harde les, maar geen van beide partijen leek hem voorlopig serieus te nemen.

In de herfst van 1915 probeerden de Geallieerden het opnieuw. Ze zouden aanvallen op twee fronten: de Fransen in Champagne, de Britten in Artois.

In Champagne duurde het voorbereidende bombardement drie dagen. De Duitsers waren dus niet verrast toen de Franse infanterie uit de loopgraven kwam, en ze konden de aanval opvangen. Achttien dagen later moest het Franse leger zich terugtrekken. Het had bijna 150.000 man verloren.

Verdun

Begin 1916 vond de Duitse legerleiding dat het moment rijp was voor een aanval aan het westfront. De plaats die ze kozen was Verdun.

Net als leper lag Verdun in een saillant. De verdedigers werden dus van drie kanten belaagd. Maar het was de Duitsers niet om de verovering van de stad te doen. Ze hoopten dat het Franse leger Verdun, dat een grote symbolische waarde had, tot de laatste druppel bloed zou verdedigen. Ze wilden de Fransen zó zware verliezen toebrengen, dat die zouden smeken om vrede.

Op 21 februari 1916 begonnen de beschietingen. Verdun was slecht verdedigd, en aanvankelijk werden de Fransen overrompeld. Na vier dagen viel het 'onneembare' fort Douaumont vrijwel zonder slag of stoot. De keizer, in hoogsteigen persoon aanwezig, was wild enthousiast.

Diezelfde dag nog werd de verdediging van de stad toevertrouwd aan generaal Pétain. Tussen Verdun en Bar-le-Duc legde hij de 'Voie sacrée' aan. Elke week zou deze weg 90.000 manschappen en 50.000 ton materiaal van en naar het front brengen.

Na een paar weken kwam de Duitse opmars bij Verdun tot stilstand. Ondanks de inzet van vlammenwerpers en fosgeen, een nieuw en dodelijk gas, konden de Duitsers geen doorbraak meer forceren.

Bij Verdun streden honderdduizenden soldaten op leven en dood voor iedere heuvel, iedere bunker, iedere meter. Soldaten verloren elk contact met de rest van hun troepen en vochten zich letterlijk dood. Deze bloedige patstelling zou negen maanden blijven aanslepen.

'On les aura', had Pétain gezegd over Verdun, en hij kreeg gelijk. In de herfst van 1916 konden de Fransen de Duitsers eindelijk terugdringen. Maar de prijs was ongehoord. De Fransen telden 160.000 doden en vermisten en meer dan 200.000 gewonden. De Duitse verliezen waren zowat even hoog.

Na Verdun moesten de beide opperbevelhebbers opstappen. Bij de Duitsers maakte Falkenhayn in augustus plaats voor de tandem Hindenburg-Ludendorff. Bij de Fransen werd Joffre in december opgevolgd door Nivelle.

De Somme

De aanslepende gevechten bij Verdun putten het Franse leger iedere dag meer uit. Om de Duitse aandacht af te leiden, zetten de Britten een grootscheepse aanval op. Zo begon de slag bij de Somme. Het Verenigd Koninkrijk had begin 1916 de dienstplicht ingevoerd, als laatste van de grote oorlogvoerende naties. Naarmate de Somme meer slachtoffers eiste, zouden dienstplichtigen de plaats innemen van beroepssoldaten en vrijwilligers.

1 juli 1916, de eerste dag van de slag bij de Somme, was een fiasco. Een week lang had de Britse artillerie 1,5 miljoen projectielen afgevuurd. Van de vijand zou niks meer overschieten, dachten ze. Maar de Duitsers zaten zo diep onder de grond, dat de meesten het bombardement hadden overleefd. Bovendien waren de Britse obussen erg ongelijk van kwaliteit, en vielen er gewoon niet genoeg per vierkante meter. Het gevolg was een slachtpartij. In één dag sneuvelde 21.000 Britten en raakten 35.000 andere gewond.

Op 15 september pakte de Britten bij Flers uit met een nieuw wapen: de tank. Maar van de 49 tanks vielen er 31 stil met mechanische pech. De rest kwam maar stapvoets vooruit. De tank maakte dus geen overdonderend debuut.

Pas half november maakte de invallende winter een einde aan de slag bij de Somme. De Britten hadden 400.000 soldaten verloren (dood, vermist, gewond of krijgsgevangen), de Duitsers evenveel, de Fransen 200.000. Die enorme offers leverden de Geallieerden amper 12 km terreinwinst op.

Wat Verdun was voor de Fransen, was de Somme voor de Britten. Vooral de verliezen van 1 juli waren een schok. De laatste illusies over het onkwetsbare 'Empire' lagen voorgoed aan scherven.

Na de fiasco's van Verdun en de Somme wist niemand nog hoe het verder moest. 'De campagne van 1916 eindigde voor iedereen in bittere teleurstelling', schreef de Duitse prins Max von Baden. 'Wij en onze vijanden hadden ons beste bloed vergoten in stromen, en we stonden geen stap dichterbij de overwinning.'

De Hindenburglinie

1917 begon met een grote verrassing. Over een groot stuk van het Noord-Franse front trokken de Duitsers zich terug, soms wel 40 km diep. De nieuwe frontlijn, de Siegfried- of Hindenburg-linie, was veel beter verdedigd dan de vorige. Maandenlang hadden Duitse soldaten eraan gewerkt.

De terugtocht verliep niet onopgemerkt. De Duitsers vernielden dorpen, legden mijnen, vergiftigden waterputten, blokkeerden wegen. Ze wilden het de Geallieerden moeilijk maken om hen te volgen.

Arras en de Chemin des Dames

De Duitse terugtocht was geen toeval. De Geallieerden waren namelijk een grootscheepse aanval van plan, en daar waren de Duitsers achtergekomen. In april 1917 was het zover. De Britten en Canadezen vielen aan bij Arras, de Fransen bij de Chemin des Dames.

De Franse aanval was een fiasco. Tegen de sterke Duitse verdediging hadden de aanvallers weinig kans. Na 5 dagen telden de Fransen 130.000 verliezen, van wie 35.000 doden.

De Chemin des Dames was voor veel soldaten de druppel die de emmer deed overlopen. Tegen de oorlog op zich hadden ze geen bezwaar, wel tegen de manier waarop hij werd gevoerd. In verschillende Franse eenheden brak muiterij uit. De soldaten weigerden nog naar het front te gaan.

Inmiddels was de kersverse Franse opperbevelhebber, generaal Nivelle, weer vervangen. Zijn opvolger, generaal Pétain, toonde meer begrip voor de eisen van de gewone soldaat en wist zo de orde te herstellen.

Mesen

In juni 1917 besloten de Britten nog eens een grote aanval te wagen. Het doel: de Ieper Salient doorbreken en oprukken naar de Noordzeehavens Oostende en Zeebrugge. Daar bevonden zich basissen van de gevreesde Duitse duikboten.

Op 7 juni deelden de Britten de eerste klap uit. Bij Mesen explodeerden 19 onderaardse mijnen die de weken daarvoor onder de Duitse linies waren gelegd. Hele regimenten werden levend begraven, en de ontploffing was voelbaar tot in Londen en Parijs.

Maar de Geallieerden maakten geen gebruik van de bres die ze hadden geslagen. In plaats van snel door te stoten, hielden ze zich aan het plan om pas in juli aan te vallen. Zo verloren ze kostbare tijd.

De Slag bij Passendale

Vanaf 16 juli begon de Britse artillerie de Duitse stellingen rond Ieper te bombarderen. Maar zoals zo vaak was de Duitse verdediging zelfs na 2 weken allesbehalve uitgeteld. Ook het terrein zat de Britten niet mee. De Duitsers bezetten de hoger gelegen stukken van de Salient, van waaruit ze de wijde omgeving in de gaten konden houden. Op 31 juli kwam de infanterie uit de loopgraven. De Derde Slag bij Ieper was begonnen. Hij zou de geschiedenis ingaan als de Slag bij Passendale.

In drieëenhalve maand probeerden de Britten rond Passendale minstens 10 keer door te stoten. Soms leverde dat een paar honderd meter terreinwinst op, soms liep het offensief letterlijk vast in de modder. Die zomer was de natste sinds mensenheugenis: het slagveld was zelfs voor mensen vrijwel onbegaanbaar, laat staan voor de zware artillerie. Toch bleef de Britse opperbevelhebber Sir Douglas Haig koppig vasthouden aan zijn plan. De politici, premier Lloyd George voorop, grepen niet in.

Op 10 november maakte de kou een eind aan de zinloze strijd. Een paar dagen eerder hadden Canadese troepen het verwoeste Passendale ingenomen. Het einddoel, de Noordzeehavens, was amper 10 km dichterbij gekomen. In de lente van 1918 zouden de Britten al hun terreinwinst in drie dagen tijd weer kwijtraken. De Britten hadden in 14 weken een kwart miljoen man verloren (dood, gewond, vermist). Op Tyne Cot Cemetery in Passendale liggen de doden begraven en worden de vermisten herdacht.

Duitse aanvallen begin 1918

Voor de Duitsers was het nu of nooit. Nu de tsaar was afgezet en Rusland zich uit de oorlog had teruggetrokken, hoefden ze alleen nog in het westen te vechten. Bovendien wist iedereen dat de Amerikanen binnenkort honderdduizenden soldaten naar het front zouden sturen. De Duitsers hadden dus haast. Daarom lanceerden ze in maart 1918 een grootscheepse aanval richting Parijs.

Op 21 maart begon de Duitse aanval. Aanvankelijk leek het erop dat de Duitsers definitief zouden doorbreken. Ze rukten tot 60 km op en maakten 80.000 krijgsgevangenen. Voor het eerst sinds 1914 werd er gevochten in velden, bossen en dorpen die nog ongeschonden waren door het oorlogsgeweld. De Duitsers kwamen elke dag dichterbij. Op een afstand van 120 km konden ze met Lange Max, een enorme howitzer, Parijs beschieten. De stad zou zes maanden lang geregeld onder vuur liggen.

Om het Duitse offensief tegen te houden, moesten de Geallieerden nog nauwer samenwerken. Daarom benoemden ze voor het eerst één man tot opperbevelhebber over alle strijdkrachten. Het was de Franse generaal Foch, die meteen werd gepromoveerd tot maarschalk. Na een paar dagen waren de Geallieerden van de eerste schrik bekomen. Ze organiseerden de verdediging, en op 4 april viel de Duitse opmars stil. Maar inmiddels hadden de Duitsers wel de grootste terreinwinst geboekt sinds 1914.

In mei 1918 vielen de Duitsers aan bij de Aisne. Ze namen de Chemin des Dames in, staken de rivier over en bezetten de stad Soissons. Parijs was nog maar 50 km ver. Eigenlijk had Ludendorff tegelijk in Vlaanderen willen aanvallen, maar hij had niet meer genoeg verse troepen om zijn snelle opmars vol te houden. Ziekte, honger en desertie teisterden het uitgeputte en sterk uitgedunde Duitse leger. Langzaam werd duidelijk dat de Duitsers aan het eind van hun krachten waren.

De Amerikanen

En toen kwamen de Amerikanen. Vanaf begin 1918 stuurde de VS een indrukwekkende troepenmacht naar Europa. In juli, augustus en september ontscheepten dagelijks 10.000 Amerikaanse militairen in de Franse havens. Zo raakten de Duitsers elke dag verder in de minderheid.

De verse troepen uit Amerika gaven de vermoeide Fransen en Britten nieuwe moed. Tegelijk zorgde de confrontatie met de 'Sammies' voor een bescheiden cultuurschok. 'De Amerikanen hebben niks liever dan sardientjes, jam en koekjes', merkte een Franse soldaat hoofdschuddend op. 'Dat mengen ze dan tot één walgelijke brij, die ze doorspoelen met sloten tafelwijn'.

De kansen keren...

Op 8 augustus 1918 keerden de kansen. Die dag vielen Britse, Canadese, Australische en Franse troepen samen aan in de buurt van Amiens. Op één dag gaven 15.000 Duitsers zich over.

Nu was het hek van de dam. Tussen 8 augustus en 25 september vielen de Geallieerden massaal aan met tanks en vliegtuigen. 140.000 Duitsers werden gevangengenomen, een half miljoen deserteerde. De Duitse nederlaag was nog maar een kwestie van tijd.

De Geallieerden hadden meer manschappen, meer kanonnen, meer tanks, meer vliegtuigen. In tegenstelling tot de Duitsers in het voorjaar vorderden ze stap voor stap, zodat de infanterie de artillerie kon volgen. Zo drongen ze de vijand langzaam terug.

In september veroverden de Geallieerden eindelijk de 'onneembare' Hindenburg-linie. Op sommige plaatsen boden de Duitsers hardnekkig weerstand, elders gaven ze zich massaal over.

Het Oostfront

Niet alleen in het westen, ook aan het oostfront werd de toestand onhoudbaar voor de Duitsers en hun bondgenoten. De Turken en de Bulgaren werden er overal in de verdediging gedrukt. Eind september gaf Bulgarije zich over. Een maand later deed Turkije hetzelfde.

De jonge keizer Karl probeerde de Oostenrijks-Hongaarse monarchie en zijn eigen troon nog te redden. Hij beloofde de volkeren in zijn rijk verregaande zelfstandigheid. Maar het was al te laat. In Boedapest brak oproer uit, Tsjechoslovakije en Joegoslavië riepen hun onafhankelijkheid uit, zelfs in Wenen waren er rellen. Eind oktober werd het Oostenrijkse leger onder de voet gelopen door de Italianen. Op 3 november gaf het land zich over.

November 1918

Op 9 november werd in Berlijn de republiek Duitsland uitgeroepen. Wilhelm II kreeg te horen dat hij geen keizer meer was. Vanuit zijn hoofdkwartier in Spa vluchtte hij naar het neutrale Nederland.

Op 11 november 1918 was het dan eindelijk zover. In Rethondes, bij Compiègne, werd in een treinwagon de Duitse capitulatie ondertekend. Op de elfde van de elfde, om elf uur 's morgens, zwegden de wapens voorgeed. De oorlog was voorbij.

Het Einde van de Oorlog

De balans

In de Geallieerde landen was de vreugde enorm. In Brussel liep de stad uit om koning Albert toe te juichen bij zijn feestelijke intrede. In Londen en Parijs klonken saluutschoten en kwamen honderdduizenden mensen op straat. Maar het feestgedruis had een bittere ondertoon: het vaderland was dan wel bevrijd, maar vier jaar oorlog had een ongehoord zware tol geëist.

In de hele Eerste Wereldoorlog werden er 68 miljoen mannen gemobiliseerd. Daarvan sneuvelden er zowat 9 miljoen bijna evenveel als de totale bevolking van het huidige België. Rusland telde 2 miljoen doden, Duitsland 1,8 miljoen, Frankrijk 1,3 miljoen, het Verenigd Koninkrijk 1,1 miljoen en Oostenrijk-Hongarije 1 miljoen. Het Belgische leger had ongeveer 40.000 doden te betreuren. Daarnaast kostte de oorlog het leven aan ruim 5.000 Belgische burgers.

Overall werden de doden herdacht. Over heel het vroegere front werden militaire begraafplaatsen aangelegd. Iedere hoofdstad kreeg zijn Onbekende Soldaat: een naamloze gesneuvelde, aangeduid door een oorlogsblinde. Het kleinste dorp zette een oorlogsmonument.

De economische tol

Vier jaar oorlog had ook economisch een zware tol geëist. In de frontstreek moesten dorpen, wegen, bruggen en fabrieken worden heropgebouwd. In België was een vijfde van de vooroorlogse infrastructuur vernield. Honderdduizenden hectaren landbouwgrond lagen vol niet-ontploffte explosieven. Nu nog, tientallen jaren later, duiken er in de vroegere frontstreek regelmatig 'blindgangers' op.

De oorlogvoerende landen waren financieel leeggebloed. Het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk hadden de oorlog dan wel gewonnen, maar ze stonden zwaar in de schuld bij de Verenigde Staten, de nieuwe supermacht. Nooit zouden ze nog zo almachtig worden als ze voor de oorlog waren geweest.

Duitsland zat economisch aan de grond, onder meer doordat het torenhoge herstelbetalingen moest opbrengen. Er brak dan ook een spectaculaire inflatie uit. Wie geld had, gaf het meteen uit, want een paar uur later was het niet méér waard dan het papier waarop het gedrukt was. Bankbiljetten kregen steeds sneller een nieuwe opdruk: een briefje van tien mark werd honderd mark, duizend mark, een miljoen mark, tien miljoen mark.

Het Verdrag van Versailles

Het Verdrag van Versailles werd ondertekend op 28 juni 1919, precies vijf jaar na de moord in Sarajevo.

Duitsland

Het Verdrag van Versailles was erg hard voor Duitsland. Het moest een zevende van zijn grondgebied afstaan. Elzas-Lotharingen ging terug naar Frankrijk. In het oosten verloor Duitsland een flinke lap grond aan het herboren Polen. Kleinere stukken gingen naar Denemarken en, later, Litouwen. Danzig werd een vrijstad. België kreeg de Oostkantons.

Duitsland moest ook zijn kolonies afgeven. Ze werden als mandaatgebieden verdeeld over de overwinnaars. Zo zou België Ruanda-Urundi gaan besturen.

Militair en economisch werd Duitsland gekortwiek. Het Duitse leger mocht nog maar 100.000 man tellen. De vloot werd tot zinken gebracht. Het Saarland, met zijn zware industrie, kwam onder Franse voogdij; het Rijnland werd bezet.

Om de oorlogsschade te vergoeden, moest Duitsland gigantische herstelbetalingen doen. Alleen al de eerste twee jaar moest het 20 miljoen goudmark betalen.

Een nieuw Europa

De Amerikaanse president Wilson vond dat elk volk recht had op zijn eigen staat. Daarom werd Oostenrijk-Hongarije ontbonden.

Van Oostenrijk zelf schoot nog maar een klein landje over, net als van Hongarije. De rest van het grondgebied werd verdeeld over Polen, Italië, Roemenië en twee nieuwe staten: Tsjecho-Slovakije en het Koninkrijk van Servië, Kroaten en Slovenen, het latere Joegoslavië.

Van het Ottomaanse Rijk schoot alleen Turkije over. Het Midden-Oosten kwam onder Frans of Brits bestuur.

Van de overwinnaars mochten vier nieuwe staten zich afscheiden van de Sovjet-Unie: Finland, Estland, Letland en Litouwen. Ook Polen en Roemenië kregen Russisch grondgebied.

De Volkenbond

Door het Verdrag van Versailles kwam er ook een Volkenbond. Daarin zouden staten samen overleggen over betwistingen. Maar de verliezers van 14-18 mochten niet meedoen, evenmin als de Sovjet-Unie. Bovendien weigerde de Amerikaanse Senaat het verdrag goed te keuren, ondanks het verzet van president Wilson. Zo werd ook de VS geen lid. De Volkenbond, die na de Tweede Wereldoorlog zou worden opgevolgd door de Verenigde Naties, bleef een reus op lemen voeten.

Nieuwe machtsverhoudingen

Na Versailles zag de kaart van Europa er totaal anders uit. Polen, Tsjechoslovakije, Joegoslavië, Estland, Letland, Litouwen en Finland waren nieuwkomers. Roemenië was dubbel zo groot geworden. Duitsland, Rusland, Turkije en vooral Oostenrijk en Hongarije hadden grondgebied verloren. Overal in Europa beten eeuwenoude dynastieën in het stof. De Hohenzollern in Duitsland, de Habsburgers in Oostenrijk, de Romanovs in Rusland en de Ottomaanse sultans verdwenen van het toneel.

De machtsverhoudingen in de wereld zouden nooit meer hetzelfde zijn. Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk waren op de terugweg. Langzaam werd duidelijk dat de Verenigde Staten de nieuwe supermacht was. Ook de Sovjet-Unie zou zich opwerken tot een machtig blok.

In Duitsland zou Adolf Hitler de gehate bepalingen van Versailles één voor één ongedaan maken. Twintig jaar later stond het land klaar om een nieuwe wereldoorlog te beginnen.

1919 – Sociale veranderingen

Veranderingen

Het einde van de oorlog was voor velen het begin van een nieuwe tijd. Overal hadden mensen de indruk dat de wereld rijp was voor grote veranderingen. Velen keken hoopvol naar Rusland, waar de revolutie toch maar de tirannieke tsaar had verdreven en waar een nieuwe maatschappij vorm leek te krijgen al werd het land voorlopig nog verscheurd door een bloedige burgeroorlog.

Overal hing er verandering in de lucht. De achturige werkdag was opeens geen probleem meer, de lonen gingen omhoog en verschillende landen kregen voor het eerst socialistische ministers. Allemaal maatregelen die vier jaar eerder nog ondenkbaar waren geweest, maar nu nauwelijks weerstand opriepen. Zonder deze toegevingen, besefte de burgerij, zouden de arbeiders wel eens revolutionaire ideeën kunnen krijgen.

Vrouwen

Vier jaar lang hadden gewone arbeiders en boeren het vaderland verdedigd. Na de oorlog werden ze daarvoor beloond met het algemeen enkelvoudig stemrecht: iedereen kreeg één stem. Enfin, iedereen: in Frankrijk en België zou het nog tot na de Tweede Wereldoorlog duren voor ook vrouwen mochten stemmen.

Tijdens de oorlog hadden vrouwen in de industrie en op het land de plaats ingenomen van mannen. Maar na de oorlog werd de klok weer teruggedraaid. De vrouw hoort thuis aan de haard, zo dachten de meeste mannen erover. Pas na de Tweede Wereldoorlog zou daar langzaam verandering in komen.

Tijdlijn

Terminologie

Ter verduidelijking van enkele termen, waarvan sommige vaak door elkaar gebruikt worden.

militairen

mensen in militaire dienst, onderverdeeld
1) volgens rang: officieren, onderofficieren of soldaten
2) volgens statuut: beroepsmilitairen, dienstplichtigen, reservisten of vrijwilligers

soldaten

militairen met de laagste graad onderverdeeld
1) volgens korps (infanterist, cavalerist,...)
2) volgens regiment (grenadiers, lansiers,...)

gesneuvelden

militairen overleden op het slagveld: op slag gedood of omgekomen zonder hulp van medisch personeel

doden

gesneuvelden + zij die bezweken aan verwondingen of ziekte + verongelukten

verliezen

doden + gewonden + krijgsgevangenen + vermisten + zieken

Groot-Brittannië

eiland bestaande uit Engeland, Schotland en Wales

Verenigd Koninkrijk

staat, in 1914 bestaande uit Groot-Brittannië en Ierland (nu: Groot-Brittannië en Noord-Ierland)

Brits Imperium

Verenigd Koninkrijk + de overzeese gebieden (tot 1926)

Gemenebest

gemeenschap, waar het Verenigd Koninkrijk en zijn voormalige kolonies deel van uitmaken (vanaf 1926)

Engels

van Engeland (deel van het Verenigd Koninkrijk)

Brits

1) van Groot-Brittannië
2) van het Verenigd Koninkrijk
3) van het Britse Imperium

Duitse Rijk

het Duitse Keizerrijk van 1871 tot november 1918

Duitsland

vanaf november 1918

dubbelmonarchie

Oostenrijk-Hongarije

centralen

Duitse Rijk + Oostenrijk-Hongarije + Turkse Rijk + Bulgarije (1915)

geallieerden

Frankrijk + Rusland + Brits Imperium + België + Servië + Montenegro + Japan + Italië (1915) + Portugal (1916) + Roemenië (1916) + Verenigde Staten (1917) + Griekenland (1917) + een aantal Latijns-Amerikaanse landen (1917-1918)

neutralen

namen geen deel aan de oorlog.
In Europa: Nederland, Zweden, Noorwegen, Denemarken, Spanje, Albanië, Zwitserland

front

contactlijn tussen tegenoverstaande strijdkrachten

loopgraaf

dekkinggevend greppel

niemandsland

het niemandsland was de dunne strook tussen de twee vijandelijke stellingen. De breedte ervan verschilde van enkele tientallen meters tot een paar kilometers.

overstroming

door de natuur

onderwaterzetting

door de mens, ook: inundatie

kanon

vlakbaangeschut (met relatief lange loop)

houwitser

krombaangeschut (met relatief korte loop)

mortier

steilbaan- of werpgeschut (met korte loop)

bom

tuig geworpen uit vliegtuig of ballon of afgeschoten met een mortier en dat een ontploffing teweegbrengt

granaat

projectiel, afgeschoten door kanon, houwtser, mortier, geweer of geworpen met de hand, en dat bij het ontploffen (loden) balletjes en/of scherven door de lucht slingert

infanterie

voetvolk, militairen te voet en met draagbare wapens

cavalerie

ruiterij

artillerie

alles wat behoort tot het geschut, inclusief de mannen die het bedienen

genie

troepen belast met het aanleggen van alle militaire werken, zoals de bouw van versterkingen en wegen, vernietiging van bruggen, communicatie,...

machinegeweer

licht snelvuurwapen (op tweepoot, met kolf), individueel wapen, ook in de aanval gebruikt

mitrailleur

zwaar snelvuurwapen (op driepoot), collectief wapen, vooral voor verdediging

wapenstilstand

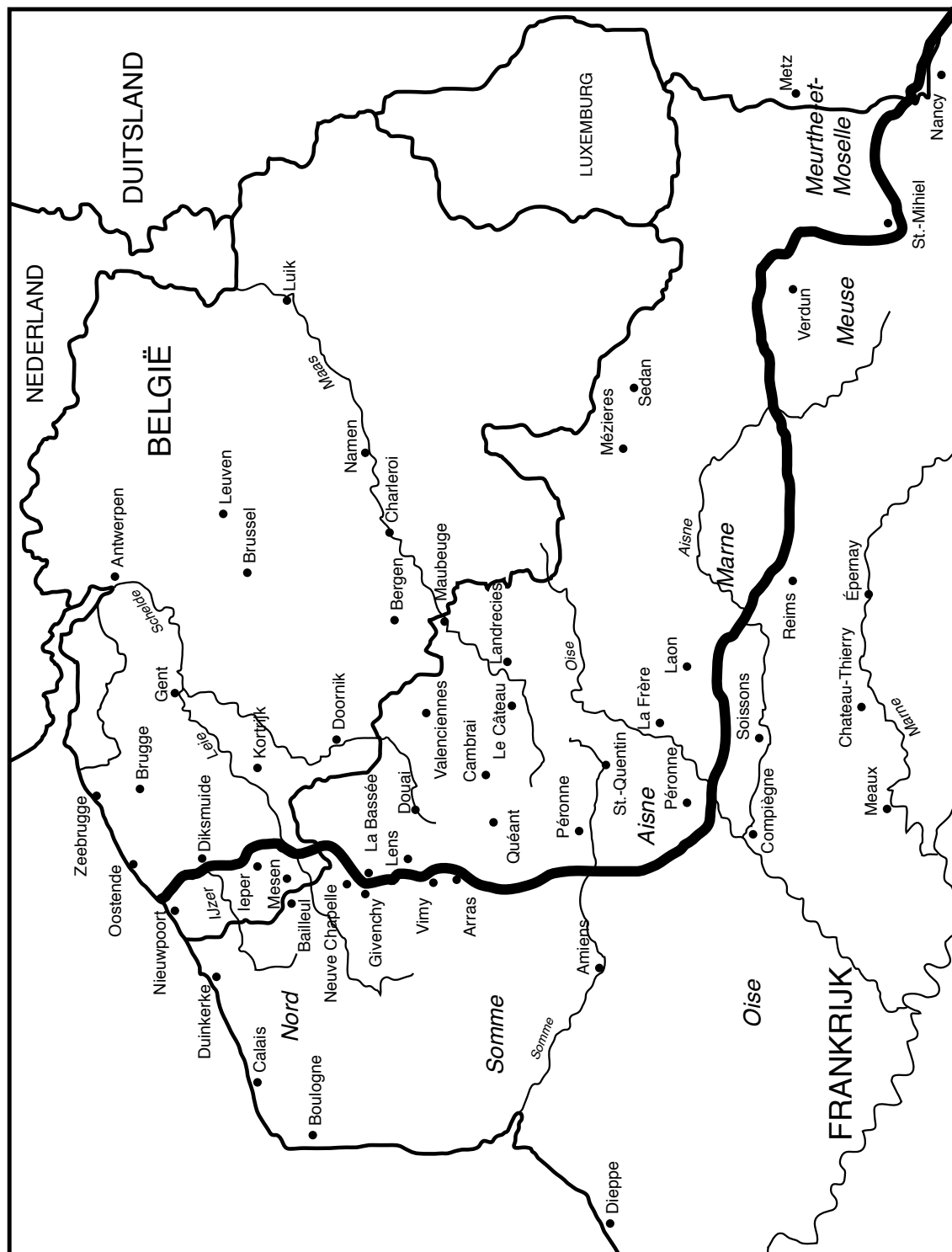
het stoppen van alle vijandelijkheden in afwachting van een vredesverdrag, 11 november 1918

vredesverdrag

overeenkomst tussen verschillende landen over de voorwaarden voor de vrede, Verdrag van Versailles: 28 juni 1919

Tijdlijn

Het Westelijke Front

Meer dan een museumbezoek

Met oorlog valt niet veel te winnen. Soms lijkt het de enige uitweg, maar dan heb je als samenleving al gefaald. Wat ook de inzet is, je maakt brokken. Wanneer je kiest voor een gewapend conflict, dan maak je dingen kapot: mensen, landschappen en cultureel erfgoed. Wie honderd jaar na de Eerste Wereldoorlog 'het heroveren van de vrijheid' centraal stelt, schuift nogal gemakkelijk aan de zijkant dat oorlog verlies en verdriet betekent.

Natuurlijk dat het argument aangehaald zal worden 'dat je geen omelet kan maken zonder eieren te breken', maar laat ons dan toch langer stil staan bij de gebroken eierschaal... Misschien dat de zin in een omelet vanzelf verdwijnt...

100 jaar geleden was de streek rond Ieper het decor van één van de meest verwoestende conflicten uit de geschiedenis. Nu ook de laatste getuigen gestorven zijn, is het In Flanders Fields Museum meer dan ooit de poort naar de Eerste Wereldoorlog in Vlaanderen. Met de educatieve ploeg van het museum willen we met ons aanbod (voor, tijdens en na het museumbezoek) dan ook aantonen dat deze geschiedenis, zelfs 100 jaar na datum, nog altijd even relevant is.

Met een bezoek aan het In Flanders Fields Museum en het volgen van de educatieve programma's werk je met de leerlingen aan verschillende eindtermen. De meeste aanknopingspunten zijn terug te vinden in de vakoverschrijdende eindtermen en in de vakgebonden eindtermen geschiedenis en PAV. Maar ook andere vakken lenen zich voor herinneringseducatie: de taalvakken, de levensbeschouwelijke vakken en natuurwetenschappen zijn slechts enkele voorbeelden.

